

ŽIVLJENJE IN SVET.

Tedenska priloga „Jutra“

Štev. 20.

V Ljubljani, dne 28. maja 1927

Leto I.



Ivan Zorec:

Blažene vinske gorice.

Ko se je pred dobrimi šestimi desetletji ustanavljala Slovenska Matica in so nje začetniki iskali pomoči, je bilo znamenitih dvainštirideset štajerskih rodoljubov med prvimi, ki so denarno pomagali, da je tedanja največja kulturna institucija lahko začela s svojo nalogo; krasna zemlja štajerska nam je dala krdelo prvih slovničarjev, je dala svetega Slomška, učenega Miklošiča, pesniškega Meška... In nam daje slavnega vina in ljubih prijateljev.

Tako mislim, ko sledim sedanjemu odboru »Društva slovenskih književnikov«, ki je dal nalogo, da slovenski pisatelj pojdi sam med narod in mu z živo, govorno besedo pripoveduj, kar mu imaš povedati, — že zato pojdi, ker naša knjiga ne more v tisk in med ljudi, kakor bi rada in morala...

Ta misel nas torej žene po vsej Sloveniji, a šli bomo, če bomo mogli, tudi po vsej naši državi, da pride volja besede povsod, kamor knjiga naša ne more.

Bog nam samo daj zdravja in moči.

Zapisati moram, da je dosihmal Maribor pokazal največ razumevanja, največ navdušenja, največ ljubezni do naše naloge; lani nas je povabil dvakrat, a letos, 6. t. m. že spet, da bi v mariborskem gledališču recitali svoja dela.

— Zdajle bi nemara moral katero ziniti o recitacijah. Pa ne bom. Ne bom, ker so mi preblizu in ker so o njih že duhovitili drugi. Popestvoval bi le rad nekoliko impresij, ki mi ob njih srce vroče polje še zdaj.

Naši prijatelji.

Eden nam je prišel naproti do Celja, drugi so nas s prešernimi pozdravi sprejeli na postaji v Mariboru. Potlej je naš iskreni prijatelj g. primarij dr. Mirko Černič nas vse vkup posadil za široko mizo pod svojo gosposko streho, od koder smo po razkošnem okrepčilu ob določeni uri odšli v gledališče.

V gledališču sem — naj rečem o recitacijah vsaj to! — precej začutil, da je med recitatorjem in občinstvom intimen duševen kontakt. Živi pozdravi so pričali o tem in recitatorju dali se oddehniti. Zakaj stokrat je res, da je avtorju neskončno mučno govoriti tako rekoč o sebi. Če pa tedaj čuti, da fluid notra-

njeja našega bistva struji od duše do duše, se razklenejo vse tesni, vse vezi — srce plane in se kaže na dlani...

Pozdravljen, o naš ljubi Maribor, pozdravljen in nepozabljen!

Kaveljni.

Prijatelji Mariborčani so nam hoteli pokazati, kakšne so Slovenske gorice v pomladni krasoti.

Tako nas je drugi dan izpred gostoljubne hiše drja Černiča vzel avtobus, nekatere pa patron Slovenskih goric g. dr. Milan Gorišek s svojim avtom. Z nami so bili mnogi prijatelji, med njimi pa zlasti »Devov kvartet«, ki je neutrudno pel ves tisti lepi solnčni popoldan. Že dolgo nisem slišal tako kaveljsko lepega petja. O kaveljni, srce mi je ostalo pri vas!

Avtobus, prostoren in udoben, prava Noetova barka, teče, ropoče po prijazni dolini, ve, da se mudi, ker bi že radi spoznali Slovenske gorice; Pohorje se odmika, Slovenske gorice se primikajo. Obkraj ceste razpotegnjeno leže lepo obdelane njive, lehak veter jih boža; ozimina z zelenimi zastavicami mahlja pozdrave lepi božici Vesni; tu, tam se košati domačija, lepa in mogota, da se je veselita oko in srce; tamle na desni široko sedi siv grad. Kako se imenuje? Aha, da, — Hrastovec, v njem je nastanjena ruska gimnazija. Takle Hrastovec mi je Krastovec, vsak grad je bil krasta na naši zemlji. Ne maram gradu, ne maram palač. Grad me spominja tlačanstva, ki je žulilo moje prednike, v palači se prevzeta in napihuje lakomnik, povzdignjenec s spridenim srcem, s polno mošnjó, s prazno glavó... Do ekstaze rad imam naše vasi in poštene kmečke ljudi; ko vidim njivo, hosto, travnik, vinograd, jih ogovarjam kakor fant všečno dekle in jih obožujem z veliko ljubeznijo; ampak tile travniki, ki se iz tokav širijo v dolino, se mi smilijo, ker so zelo zamočvirjeni... Občudujem tisto-le mogočno domačijo. Kako je lepa! Kakšni hlevi, skednji za hišo, okoli pa sadovnjak kakor šopek! Na hišnem pragu stoji gospodinja. Salamensko je kaveljska, koliko je je. Izza skednja gre mož, čvrst človek, možat, močan. Lep par, Bog jima daj zdravja in sreče!

Filemon in Bavecida.

Pa tudi med nami sedi zanimiv parček, genljiv vzor zakonske sreče. Trinajst let se že imata, a človek, če ju gleda in posluša, bi mislil, da sta se spoznala in zaljubila šele včeraj: vesela sta, ljubezniva in pozorna. On ji malo nagaja, ona pa se mu smehlja, smehlja; smehlja se ji riše po vsem zdravem licu, največ ga je v živih, jasnih očeh, ki se ob smehu širijo in užigajo.

Oba sta Prleka, kakor pravita, oba prlekujeta, elkujeta. O, poznal sem že

zdrava, bi spominjala na Filemona in Bavecida.

Ob priliki sem doma pogledal v Ovidove metamorfoze in bral:

*»et quoniam concordēs egimus annos,
auferat hora duos eadem, nec coniugis
unquam
busta meae videam neu sim tumulan-
dus ab illa...«*

Škrobarija.

Avtobus teče, ropoče...

In tu so Slovenske gorice, tu na vzvi-



Na meji Slovenskih goric (okolica Svečine).

nekaj Kranjcev, ki so se silili z elkovanjem, češ, da pravilno govorijo pravo slovenščino. Tisto elkovanje me je bilo po ušesih. Elkovanje te-le gospe pa je sladko, mehko; govori počasi, vsak nedoločnik, vsako končnico izreče razločno, vsak »l« je čist »l«; govor ji je baš zaradi tega zvonek, prav lep, oči poudarjajo besede, jezik se ji včasih spotika ob zobe, kar daje besedaemu zvoku interesanten timbre.

Kesneje sta mi pravila otožen odlomek iz svojega življenja med vojno, ko je on za smrt ranjen ležal v neki dunajski bolnici in ko je ona vse dni in noči prebila ob njegovi postelji, mu stregla in molila zanj.

In še nikoli ni bilo med njima žal besede, še nikoli nobenega nesoglasja. Oba želita, da bi tudi umrla ob isti uri, ker drug ne bi hotel preživeti drugega... Da, če ne bi bila tako mlada in

šemi planoti Sv. Lenart, glavni kraj, trdnjava te blagoslovljene zemlje. Lep trg z velikimi, že kar mestnimi hišami. Blaginja tržanov je očitna.

Domačijo g. drja Milana Goriška pozdravimo samo na kratko, nemudoma odbrzimo dalje, da bi pred večerom, ki nam ga bo prebiti v Goriškovi hiši, videli kar največ Slovenskih goric.

Razgled je širok. Oči mi gredo po goricah, trgih, vaseh, obstajajo na polju, trsju, ob grivasto obraslih gričih in solnce na vse roke boža to prelepo zemljo, ki mi jo oči pijó vprvič.

Spomin mi prinese otožno sladko misel na domačo dolensko zemljo. O ti uboga rodna zemljica, kako si siromašna v primeri s to široko bogatijo, o ve, ponižne naše dolenske vasice, kako se mi smilite — kakor bosopeta pastirica ste ob košati in bogati nevesti...!

In vendar sem bolan od ljubezni do vas, podnevi mi misli uhajajo k tebi,

rodna zemljica moja, ponoči so mi vse sanje pisane le od tebe, ubožna lišica očetna...!

— Avtobus ropoče... ropoče...

Tamle na poštačenem griču je Sv. Trojica s tristolpno božjepotno cerkvijo. Komaj se nasmejemo vodji naših pevskih kaveljnov, ki je brž parodiral nekdanje potujčevanje naših imen, češ, da se Sv. Trojica po nemško imenuje »Das Heilige Eins Zwei Drei«, gospé Bavcidi se oči niso utegnile nasmehniti že drugemu domisleku, ná, pa smo bili pri Sv. Trojici.

Stopili smo v cerkev. V njej ni bilo nikogar. Lepa je, velika, bogata.

Filemon in Bavcida sta pokleknila v klop in meni, polnemu nepozabnih vtisov, je bilo, da bi se, kjer sem stal, zgrudil na kolena in molil in hvalil Boga, ker je ta lepí, lepí košček zemíje, ker so Slovenske gorice naša last...

Sredi cerkve so se vstopili pevci in tiho zapeli neko sveto pesem. Izvrstna akustičnost je lepo sprejemala prelepo pesem in jo delila po vsej veliki cerkvi.

Tista pesem, mislim, je bila naša najlepša molitev.

Na cesti, kjer je čakal avtobus, sta nas fotografirala neka izletnika. Na sliko se je prišutil tudi — Krjavelj, možiček, kakršnega je poznal Jurčič.

In še malo, pa smo se ustavili pred hišo, kjer je dr. Kraigher pisal »Kontrolorja Skrobarja« in kjer je letoval Ivan Cankar. Po kratkem okrepčilu v znameniti hiši, kjer nam je stregla ljubezniva gdč. Lenčka in nas odjčila s šopki šmarnic, nas je zunaj čakalo prijetno presenečenje: Lenčka (ali kdo?) je nam ves avtobus ovila v zelenje in cvetje!

Tako smo odbrzeli proti Sv. Antonu, pa do tja nismo prišli, ker nas je Goriškov avto, ki je bil napravil zavít ovinek, prestregel in obmil, češ, da bi sicer mudili pri njem doma.

Kralj na Betajnovi.

To je g. dr. Milan Gorišek, to je vlastelin svetolenartski, to je glasnik in zaščitnik Slovenskih goric!

Domačija mu je na najvišji točki trga, pogled ji gre na vse strani in od vseh strani vodijo do nje pota. Po njih prihajajo vsi, ki so potrebni poštene pomoči ali moške besede.

Že dolgo, dolgo ga poznam iz političnih časnikov.

Kdor me pozna, ve, da politikov in politike prav nič ne razumem in presneto malo maram.

Politika moškemu kvari značaj, ženski jemlje nežnost. Politiki, ki se iz strasti ali zlobe vdajajo političnemu fanatizmu, so vsi mrki in prevzetni.

A g. dr. Milan Gorišek je vesel, prijazen mož; modre oči mu jasno gledajo v svet, beseda, mehka in prijazna, mu vre iz poštene duše — o, prijateljev in političnih zmag pridobiva on s srcem, le s srcem.

Tako sem mislil, ko sem opazoval tega velikana z rumeno dolgo brado. Da se nisem motil, mi je potrdil njegov znanec. Vsa srca ga ljubijo, vse oči so obrnjene vanj, ki kakor granitni steber stoji vrhu Slovenskih goric, jih bistro opazuje in zvesto varuje.

Zdrav, o knez Slovenskih goric!

Zdrav, o kralj na Betajnovi!

Mlada dama.

Njegov dom je lep, njega vreden. Kraljiči mu gospa Marija. Njuna presrečna ljubeznivost se gosposko druží z veliko gostoljubnostjo in ustrezljivostjo v prelepo slovensko trojico. Kar ji je zakonski drug v jasnem vrvežu, to je ona za nadložne in otožne, dobrotnica in mati...

Njuna hčerka Majdka, stara dvanajst let, je v vsem prava podoba svoje matere in priča prekrasne vzgoje. Kakor je mlada in še majhna, vendar, če mati mora kaj venkaj, sama gosti, sama zabava goste in sama ukazuje strežnicam. In čisto brez tiste otroške ali dekliške plahosti: — kar prava, zares prava mlada dama!

Nekateri smo šli na strešno ploščad, da bi še gledali po Slovenskih goricah. Za vodnico je šla z nami naša mlada dama. Pozna vse Slovenske gorice: to je tu, to je tam. Opazim, da imajo kraji po Slovenskih goricah zelo radi svetniška imena: Sv. Lenart, Sv. Trojica, Sv. Anton, Sv. Bolfenk, Sv. Jurij, Sv. Marjeta itd. itd. Mlada dama Majdka resno pokima in pravi, da najbrž zato, ker so ti kraji za nas sveto naši... Pove, kako in zakaj so si napravili na strehi to ploščad, pokaže, kje leži domače polje, kje travniki, kje vinogradi itd. Govori o lovu in vé, kateri kaliber imej puška za tak in tak lov. Pripoveduje nam še o konjih in kravah, pokaže za hišo na fazanerijo in zakliče psom, ki se trgajo z verig.

Preverim pa se še enkrat, da je mlada dama stara res šele dvanajst let! In bolj nego vi, ki to berete, sem se ji čudil in jo občudoval jaz, ko sem jo opazoval in poslušal.

Mlada dama Majdka ima sestrico, zdi se mi, da je stara pet let. Ime ji je Breda. Tudi na njej se kaže ista modra vzgoja kakor na Majdki.

Blagor staršem, ki imajo tako dobre otroke...!

Sredi noči je šel tudi Devov kvartet na strešno ploščad in zapel pesem Slovenskim goricam. Jasna, tiha noč jo je nesla na vse štiri vetrove. Zapeli so naši kaveljni tako lepo, da bi jih bili radi poslušali vso lepo noč.

Slovo.

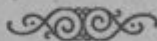
Obkorej smo se vrnili v Maribor, res ne bom pravil; izdam le toliko, da so

bile trudne, pozne (prav za prav: zgodnje) ure že, kar pa prav nič ne dé...

— Slovenskih goric, ljubih štajerskih prijateljev ne morem pozabiti.

Videl sem lepih krajev, videl trdnih domačij z umnimi, naprednimi gospodarstvi, spoznal mnogo presrečno ljubeznivih ljudi — kaj se mi mara!

In zdaj rečem: Z vsemj koreninami sem zapičen v dolino Témeniško, za nič na svetu je ne bi dal, Dolenjec sem, kolikor me je, — pa vendar, o Kranjci moji, na Štajersko, v Slovenske gorice pojdite, da boste videli, kaj se pravi, biti res Slovenec, da boste videli, kaj zmore Štajerc in kako posaja gosta za mizo!



Ibis:

Moje romanje na Vrhniko.

Hribi, ki so se vam zarezale v obličje prve kraške poteze, holmi z belimi grlicami — cerkvami, košate gosposke hiše in beraške bajte ob Klancu, tihi majniški gozdovi in zelena polja ob Ljubljanici, ves Cankarjev svet — pozdravljeni!

Kolikokrat se mi je zdelo, da vidim na holmu belo grlico Sveto Trojico, a je bila le ena izmed neštetihi cerkva, ki so posejane kot cvetovi nebeške gloriije po našem pestrem reliefu alpskega sveta, kjer tisočletje in še več poganja iz grude, iz domačih polj in gozdov, senožeti in vinogradov milijon, dva milijona slovenskih mladik. In rasto in izginevajo v boju z vetrovi in zimo, v hudem boju s tujimi vsiljivci zavoljo nekaj tisoč četvornih kilometrov rodovitne prsti.

Kolikokrat se mi je zdelo, da pelje od Vrhnike klanec z revnimi bajtami, s

križevo potjo, blaten, kamenit alpski klanec, kjer se spodtikajo ljudje in živina, kjer v belo nebeško golobico zaverovanim romarjem bredejo noge po vodi in blatu, da mnogi obupajo in omagajo, drugi pa obsede v počestnih krčmah in pozabijo daljni cilj.

Tolikokrat sem imel Vrhniko pred sabo, da ne vem, katera je bolj resnična: tista Cankarjeva, ki se vidi kakor skozi belo, tajinstveno tančico, Slovenija, ki se končuje stoprav nekje na benečanski ravnini, pod nemškimi Alpami in pred Blatnim jezerom, ali pa vsakdanja Vrhnika s svojimi gosposkimi hišami, s tovarniškimi dimniki in z revnimi kočami, z belo »cesarsko« cestno na sredi in z vodami, ki vro v Močilniku izpod prvih kraških čeri?

Vzljubil sem prvo, hotel sem spoznati drugo. Saj pravi Goethe: Če hočeš pesnika razumeti, pojdí v njegov kraj!

Povabili so me profesorji, da se pridružim majniškemu izletu četrtošolk ljubljanske ženske gimnazije. Bil je lep majniški popoldan; še v srcih smo ga čutili, kakor zrak v sobah, ko se širom odpro okna. Toliko solnca in sinjine je bilo, da nas je z večjo močjo potegnilo v prirodo, kakor nas je vlekel tisti maturi popoldanski mešanec, ki vozi proti italijanski meji. V vagonu je bilo štiriindvajset mladih deklet — morda manj, morda več. Take-le nemirne glavice so kakor mak na njivi: ne prešteješ jih zlahka. Profesor Ivan jih je štel v vagonu, na vrhniški cesti, pri Močilniku in med potjo domov, pa še ne vem, ali je dobil matematično zanesljivo vsoto. Moral bi jih zaznamovati s številkami, kakor entomolog čebelice, ko dela pozikuse v steklenem panju. Ali profesorji so kaj malo dovzetni za take primerjave. Čebelice, da, če je kje sladkor; ali ne pri francoskih nepravilnih glagolih, pri računskih nalogah, pa pri zgodovinskih letnicah. Meni — lajku — se je vendar zdelo, da so bile čebelice. Če to ne, pa metuljčki. Ali morda kaj vmes: metuljčki, pisani, sanjavi metuljčki z žalci. Nevarni za v roko, lepi na livadi. Človek bi hotel povedati, kaj vse vidi na poti iz Ljubljane na Vrhniko. Lahko vidi veliko več nego na poti 1000 kilometrov. Toda treba je znati gledati in doživljati. Z vlaka je pot preveč vsakdanja. Le prirodo čutiš, kakor se košati, raste, kipi, plodi in ustvarja. Ne more je prevpiti ropot koles in ne omejiti ozko vagonsko okno. Velika je, neskončna, božanska.

Na vrhniških tleh te najprej pozdravi bela grlica Sveta Trojica na holmu in s Tičnikom po rebreh. V resnici ni preveč bela. Z daljave se zdi taka; vsa majhna je in z razprostrtimi perotmi. Da, kar gledamo od daleč in z ljubeznijo v srcu, se sprosti suhe resničnosti in dobi idealnejšo podobo. Kaj bi začeli ljudje na pustem svetu, če ne bi bilo takih motenj v duševnih perspektivah? Zevala bi zemlja od puščobe, zevali bi ljudje.

Zavili smo na belo cesarsko cesto, s kilometrskimi kazalci ob strani. Na enem izmed teh se je med vojno razjokal Cankarjev slovenski človek. A koliko jih je bilo v našem žalostnem rožnem vencu s tisočletnimi jagodami, ki so sedli ob cesto in si obrisali solze, kri in pot? — Prah se je dvigal na cesti, od njiv je vel zapah po prsti in žitu in z vrtov še nekaj drugega —. O go-

spodične, agrarni parfumi niso tako nežni kakor umetni, ali krogotok snovi je slučajno velika kemična skrivnost našega življenja. Profesor kemije, ki je bil z nami, je bil v tem delikatnem trenutku sigurno bolj kavalir kakor učitelj. Iz območja polj in trat smo zavili med stare, tipične hiše, ki so še videle (ali niso njihova okna podobna krmežljivim očem?) voznike z obloženimi vozovi, gosposke parizarje, postiljone z rogovi in vso tisto častljivo bidermajersko romantiko prve polovice 19. stoletja. Takrat so imeli naši ljudje spomine na Francoze, danes imajo spomine na svetovno vojno. Ilirija se je uresničila, sega skoraj do Olimpa, ali prah na cesti je isti in prav tako so isti modri holmi, daljne gore, cerkev na Žalostni gori. Voda teče venomer čez polja daleč v Črno morje, dasi ima Jadran za očeto-vim hrbtom...

Ljudje, priroda, čas, neizpremenljivi zakoni, solnce in beli oblaki. Vse je pisana pravljica življenja.

Tod je hodil tolikokrat mojster naše besede, genijalen oblikovalec našega duha Ivan Cankar. Tu je začel vstajati pred njim fantom Življenja, ki ga je skušal doumeti s krvjo, z možgani, z mislijo, s srcem, kakor mi vsi. In je padal pod njim kakor tisti naivno, a dobrotno naslikani Kristus, ki smo ga videli pozneje na križni poti k Sveti Trojici. Vse nas vodi neumljiv fantom in le redkokomur je dano, da se ga sprosti v čistih umetniških delih, ki so »žrtev bogovom«.

★

Da, Vrhnika. Lepe hiše, gospodstvo in običajna provincijalna puščoba. Trgovine, gostilne; na vratih zvedave gospodične. Take-le je opisoval Cankar. Tu je imel prve modele. Ali izmed hišk kuka »grešnik Lenart« in mimo njega vodi pot grenkobe in uboštvu po Velikem Klancu. Tam v sosedstvu Sv. Lenarta je Cankarjeva rodna hiša. Tu smo se zbrali kakor golobi in golobice okoli dobre gospodinje. Spominjali smo se teh in, onih momentov iz Cankarjevih spisov, zlasti iz »Mojeva življenja«. Vpisali smo svoja skromna imena v knjigo in se fotografirali. Kaj, če bi zdaj planil Cankar med nas? — Toliko deklet, — bi dejal — in le par trnov med rožami.

A nam je bilo nekam tesno pri srcu. Videli smo obrise Cankarjevega pro-

blema: tu Klanec z revnimi hišami, tam Vrhnika s tovarnami. Še leže na tleh na pol obtesani hlodi, ka-li. Ne tisti iz »Mojega življenja«, marveč novi. Obilo lesa je okrog Vrhnike, žage pojo, kolesa se vrte, sirene žvižgajo. Nov svet se razvija, a s starimi strastmi in tegobami. Kmet vidi, kako izginja »agrarna

leži v svetli veri večnega življenja njen Sin.

Sli smo mimo križeve poti in prišli do postaje, kjer je Sin ugledal Mater.



Od Sv. Trojice je lep razgled. Cerkev je stara, z arkadami; nič ne vem, kdo



»Bela grlica« Sv. Trojica nad Vrhniko.

idila«, življenje se zapreda, ljudje postajajo drugačni. Tovarnar in študent se spoprimeta. Slovenski realizem in romantika. Ta romantika pa ni sanjarstvo učiteljice, ki prebira v Tičniku Jurčiča in Gregorčiča, ne, to je bela krizantema v gumbnici beraške suknje, porogljiv posmeh življenju, žolčljiva obtožba družbe, upor proti parvenijem in jari gospodi. A nad žalostnim, togotnim romarjem, ki hodi po slovenskem Klanecu, bedi majhna drobna ženica, »svetnica-mučeničica«, tista, ki »dela čudeže«. Bedi nekje v oblakih, nad belo Sv. Trojico, nad Žalostno goro, nad Ljubljanskim hribom. Kakor bizantska vizija Madonne je: v svoji neizmerni udanosti in ljubezni je skoraj brezlična, slovenska svetnica — Cankarjeva Mati. Ondi, kjer se je pravkar prelomil bel oblak, za Rožnikom, na Ljubljanskem polju,

jo je zgradil in kdaj, ali zdi se mi, da je prišel sem od benečanskih ravnin. Prvo kraško kamenje moli iz tal, pod cerkvijo je pravcata kraška kotanja; čutiš, da se tu začena druga zemeljska konfiguracija. Cerkev je bila zaprta in si nismo mogli ogledati tiste lobanje, čije legendo je zapisal Cankar, legendo, ki dehti po srednjem veku, po romarjih in spokornikih kakor šopek rožmarina po dekliškem vrtu.

Zavili smo navzdol in krenili proti cerkvi sv. Pavla, kjer je bil Cankar ministrant. Pot nas je vodila mimo revnih kmetjskih bajt, z okni, ki venomer prosijo sonce, naj ogreje tudi reveže; spodaj v trgu smo se spomnili Cankarjeve enajste šole pod mostom, njegovih dogodivščin s pomarančami in datlji; v duhu smo listali po tisti majhni knjižici »Moje življenje«, ki ji poznam enako

samo v »Djetstvu« Leva Tolstega. Pri cerkvi smo obudili spomine na Frančo, Nino, pa tudi na hlapca Jerneja, Šviligoja, Kantorja — zlasti pa na ministranta Jakca. Kdor je bil sam ministrant, nosi še danes globoko v duši lepoto velikonočne liturgije, bučanje orgel pri rani maši, ko se med povzdigovanjem slišijo skozi okno glasovi ptičev, pa poezijo prošenj s stojnicami, s pokanjem možnarjev, s pritrkavanjem zvonov, ki vabijo daleč čez polja kakor godba. Cankar je zamrzil ministrantsko službo, ki mu je vzela lepe sanje; ali nekoliko naivne ministrantske liturgije mu je ostalo za vse življenje.

✱

Na pokopališču. Gomile, križi, ciprese, grobnice. Marmor z zlatimi črkami in grobovi brez znamenja. Spačena, fantastična simbolika človeškega življenja. Tehten dokaz vseh črnogledcev sveta. Tesno je med križi in kamni: pokopališče je prostor, kjer se največja tragika srečuje s smešno brezpomembnostjo gomil in znamenj. A iz prsti klijе življenje, večno, nasmehljano, panskо življenje. In pomlad piše čez grobove antično resnico, ki je zašla v katakombe in spojila svet Helade s svetom Krista:

»SEMPER VIVIS.«

Na grobu Cankarjeve matere ni ime na te naše »svetnice-mučenice«. Nekdo je položil nanj vejo s slovenskimi trankovi. Drugi obiskovalci trnjev venec. Zdaj so ga naše tovarišice zaznamovale z majhno, skromno ploščo: »Mati Cankarjeva«.

Popoldansko nastrojenje v prirodi. Na zahodu se mračje oblaki, globoko v dolino so legle prve večerne sence. Mirno je na grobeh. S tihim glasom bere študentka črtico »Njen grob«. Da, tu je njen grob že trideset let. Svetejše so te pozabljene kosti od marsikaterih pod marmorjem. V varljivem blesku zlata blede Ethos življenja, ki zahteva zatajevanja in odpovedi.

»Zgodi se, da se človek nenadoma zave samega sebe in svojega življenja; kakor da bi planil iz sanj...«

Ti pa mirno sanjaj in se ne zavedi življenja, Cankarjeva Mati!

✱

V Močilniku smo počivali. Študentka je brala poglavje iz »Mojega življenja«. Oči so se naslajale na zelenju, ušesom

je prijetno delo šumljanje vode. Za hrbtom smo imeli orjaške skale, ki se jim še zdaj jasno pozna, kdaj je geološki razvoj prislonil zadnjo plast. V hladni senci smo se spominjali Argonavtov, ki so pripluli sem in obtičali kakor na koncu sveta; razvodje Jadrana in Črnega morja je bilo kakor poznejša kulturna linija med Iztokom in Zapadom. Dekleta so čeblljala, jedla pomaranče in pila vodo. Zgoraj pod pečino je sprejemal deviške obiske sv. Anton; priprošnjik v vseh srčnih nadlogah in krmilar v varni zakonski pristan. A čez travnike je sijalo solnce in jih izpreminjalo v pisano preprogo. Kakor so peli poetje vseh časov in narodov... In zares: ni je prijetnejše preproge. Vzlekleš se nanjo, gledaš in sanjariš. A propos: na Vrhnikih je to zabranjeno. Povsod te svare napisi. Imajo prav. Tudi sanjarenje naj bi bilo zabranjeno. Moti dobro prebavo in vpliva celo na tovarniški dim. Več ko je sanjarjev, manj se kadí iz dimnikov.

Izpočili smo se in krenili na pot čez lepa polja in mimo zapeljivih gozdov. Obiskali smo bivši kartuzijanski samostan v Bistri in uživali gostoljubje v lepi hiši zdravnika dr. Z. Ežo, tu je moderen Tusculum. Idilična spojitve prirode in industrije. Poleg ribnika je skrbno negovan vrt. Potok žene kolesa valjčnega mlina, ki je naše gospodične zastonj opralil z moko, najuspešnejšim pudrom, če dobi prebavljivo obliko... V večernem hladu je prijetno šumela voda. Medtem ko smo srkali pravo pravcato zlato kapljico (poslednji svit večerne zarje je tekmoval z njo). — oh, cankarsko-človeški konec našega romanja na grob Žalostne Matere! — se je razvil spodaj študentovski majales in rdeče vino je rdelo v zajetnih bokalih kakor lica naših študentk.

Slednjic v mesečini in po beli cesti, mimo razsvetljenih hiš, s pesmijo in ob vztrajnem lajanju psov vesela dijaška pot na postajo v Borovnico. Ondi smo se založili s šopki šmarnic iz tvoje domačije, Ivan Cankar, saj je bil maj, mesec šmarnic in kukavic...

.....

Slika na naslovni strani: Cerkev sv. Lenarta na Vrhnikih, v sosedstvu rojstne hiše Ivana Cankarja.

Ivo Vojnović.

NA MIHAJLU.

Jedan po jedan dohodu vlastela
u crnom l'jesu nošeni od fakina
na zadnje s'jelo, gdje no znak propela
grbove kruni pored ruzmarina.

Nakon svih borba nasl'jegjenih strasti
i mržnje davne, što ti žile pali,
i šetnja, i šala, i plandovanja, i lasti,
harno je leći, gdje su nav'jek spali

Djedovi mrtvi, kad je Knez još vladó.
Tu sami trunu dalje bar u miru,
dok cv'jetnom travom pase krotko
stado,

Što san Gospara ne budi u svom gaju.
»Requiem aeternam!« — čuj eolsku liru
čempresa grobnih!... možda šapću o
raju.

(Na Mihajlu — pokopališću v Dubrovniku,
kjer so pokopani stari Dubrovčani.)

PJESMA BEZ STIHOVA.

Rekoše mi da sam ozdravio, — pa
se vrata bolnice otvoriše — i ja odoh.

Prvi osjećaj bi tada: vrtoglavica.

Ona prašna cesta, ulica — šta li? —
pričini mi se pučinom, a ja izgubljen
čamac, zadnji ostanak potonula broda.

I uputih se. — Držao sam se žbuno-
va i plotova u strahu svega: djece, lju-
di, živina, što rijetko onuda prolazahu.

A u glavi ništa do treperenja drhta-
vijeh živaca i osjećanja neizrecive
bijede izgubljena pseta u tugjoj varoši.

Samo jedno bi jače od svega toga:
miris pokošene trave, što onuda na
mahove lebdijaše.

U prvi mah, onako još prožet ljes-
karničkim zadahom bolnice, zamislih,
da je to vonj etera; onaj isti što me
ušikao u ernoj nosiljci, kad me prene-
soše umirućeg od stanice do lječilišta.

Taj osjećaj bi tako snažan, da mi se
na jedanput otvoriše u mozgu kapci
utupljenih uspomena, te ja za čas sta-
дох i naslonih se iznemogao o bliž-
nju ogradu.

Jer tad opet vidjeh sve i u tren prez-
živjeh svu onu dugu godinu bolova-
nja, operacija, liječenja, —

i smucanje od kreveta do stolca, pa
od sobe do vrta, — i bijele kukuljice
Sestara, ispod kojih su žarila lica sre-
dovječnih oltarskih djevica, nijemih



Pred nekaž dnevi se je v Beogradu slovesno proslavila 70letnica dramatika Ivo Vojnovića. Slavljenec je bil odlikovan z najvišjim odlikovanjem, vrhu tega mu je kralj podaril še posebno darilo. Ob tej priliki so listi poudarili, da je Vojnović izrazito jugoslovenski pisatelj; ker je že od samega začetka pisal tako za Srbe kakor za Hrvate in oznanjal jugoslovensko narodno in kulturno edinstvo. Znameniti sta njegovi drami iz srbske zgodovine: »Smrt majke Jugovića« in »Lazarovo Vaskresenje«, sloveča je tudi »Dubrovačka trilogija« mimo drugih tudi v tujini znanih in priznanih dram. Ob 70letnici tega odličnega jugoslovenskega pesnika prinašamo v izvorniku sonet »Na Mihajlu« iz »Lapadskih soneta«, odlomek »Pjesme bez stihova«, spisane l. 1915., in odlomek iz razgovora z Vojnovićem, ki je izšel v zagrebških »Novostih« 23. septembra 1917.

Nekatere Vojnovićeve drame so se že ponovno vprizorile na slovenskih odrih v Ljubljani in zadnja leta v Mariboru.

usana i širokih zenica — i prvi pozdrav bratu Suncu i sestri mojoj Luni, —

i večernje zvono usred potamnjenih stabala, kad sagnute grane šušaju zadnju molitvu prije noći za ptice bez gnijezda i za ljude bez doma, —

a pod utaloženom tišinom bolničke zavjetrine, uvijek ono isto jedno, neizvjesno, nemilo, gluho bučanje nečeg tamo dole, dole ispod života, gdje se lome podzemne rijeke slutnje i gdje tuče malj srčanog bila u groznici zaražene krvi.

To ne bijaše nalik ni gromu dalekijeh vodopada, ni klepsanju noćnijeh zvona na požar, ni buri uzvratlana mora.

a bješe ipak sve to ujedno ona jedna, jedina riječ što se neizuštena šuljala u sve misli, u sve riječi, u sve poglede: — *rat!*

IZ INTERVIEWA V LETU 1917.

— Da Vam pričam sve što vidjeh i pretrpjeh od 26. jula 1914? — Vi tražite odviše, prijatelju moj! — Mene su, kao i mnogo drugih slobodoumnih Hrvata i Srba u Dubrovniku zatvorili odmah, prvog ratnog dana, t. j. u nedjelju 26. jula 1914. u 8 sati na večer. — Koje li uspomenel! . . . Imade li uopšte gorčijih drama nego li su one, koje se preživljuju, a da ni ne znaš strahotu onoga, što ti se događa? Pravi, bijedni užas Maeterlinckove tragike!

Sjedio s majčicom mojom ispred »kafetarije« na Pilama i slušali smo neku taljansku orkestricu iz Bari, koja sviraše odlomke iz slatke Puccinijeve »Boheme«. — Približi mi se Pero, »kafetjer« — dobri i poštenu radnik! — pogleda me nekako mutno i reče mi: »Neko Vas ovamo zove, gospodar Ivo.« — Razumjeh, da se nešto spravlja i nasmijah se, da mi se majka ne prestraši Perovijeh riječi, pa ugjoh u kavanu. Jedan policajni povjerenik kot. poglavarstva predade mi spis napisan groznom nehrvaštinom: »pozivate se, da se ponesete u hotel Lerch u Gružu« itd. — Vratih se do majke. Slušala je muziku i sjedela je mirna, vedra, fina silhoueta umirućeg svijeta prošlosti i gospodstva. — »Majko, zovu me u hotel Lerch. Biće na kakav dogovor. Ako se ne vratim večeras, nemoj se uzrujavati. — Vidjećemo se svakako sutra.« — »Pogji sinko. — Ne straši se za mene!« — i nasmiješi mi se onijem dragijem očima, koje sam

svaki dan cjelovima i blagoslovom zaklapao. Stisnu mi polako ruku . . . i ja odoh! . . . I ne vidjeh je više . . . A hoću li je igda više vidjeti?! . . .

U Šibenskoj tamnici, kamo nas nosi u oboružanoj ladji između čete žandara i financijera 29. jula 1914 prenesoše, imao sam još jedan strahoviti čas. A taj je potrajao 6 dana! — Majka mi brzojavila iz Dubrovnika: »Prošnaš nas. Javićemo ti daljnju adresu.« — I prodje šest smrtnih dana, a da nijesam znao gdje su mi bacili jedino moje blago na zemlji, gdje su je zatvorili, u kakvom će krvničkom »lageru« umrijeti onal! Sedmi dan dodje mi brzojavka: »Nakon užasnog putovanja preko Bosne u vozu zarobljenika sretno spašene. Piši Grand Hotel Venezia«. I tako je uprav bilo! — U hotelu moje »Gospodje sa Suncokretom«. . . . Od onda je moje tamnovanje bilo jedna jedina velika molitva zahvalnica. Deset mjeseci u tamnici Šibenskoj očistiše sve što bješe još čagje grijeha i osvete u mojoj duši. Moljahi i nazivah svaki dan Pravdu. — ali zahvalih Bogu, da mi je dao i način, da trpim za nju. I to je ona velika blagodati i ona velika čast, koju mi sudbina udijeli e da još za života saznadem, što je sreća.«

(Nato opisuje svoje jetniške dni in pripoveduje, kako je bil talec. Prinašamo iz nadaljnega pripovedovanja ginljivo izpoved o Onisimu Popoviću.)

»Oh, uspomeno tužna i svetla. . . Otvoriše se vrata jedne ćelije u Sinjskim sudbenim uzama i pustiše nas unutra — nas dva taoca i to: mene i dragog mi druga dra K. D. — Naredimo večeru, upališe nam svijeću i u polutama opazismo dva čovjeka, — dva uznika. Jedan mlad, malih crnih brčića, obučen po gragjansku. Drugi, — junačina. Jedan od onih idealnih pojava naših gorskih, begovskih seljaka — vlastelina, koji regbi još otseva ju slavom i ljepotom Kraljevića Marka. Veliki crni brci, crne duge kose, na čelu malo prorijetke, klasičan profil, ponosita glava. Gospodsko držanje u gospodskoj nošnji. Tamno modro sukno, pojas okolo pasa, otvorena jačerna na prsima, a na jačermi srebrne toke. Bijeli široki rukavi od košulje počivahu kao krila na kiparskom, velikom tijelu. — Ja sam taoc Ivo Vojnović, rekoh nijemim, uozbiljenim neznancima. — Glave se podigoše, oči me njihove pomilovaše. — »Ja sam

igumen Rosić iz Drema,« reče mladji.
— »Ja sam Onisim Popović iz Kninala«
nadoda mirno onaj drugi junak.«

— — — — —
A Onisim još reče: »Tuže me, da
sam nagovarao vojnike, da ne pucaju
u braću Srbel« — »A ti, Onisime,« za-
pita ga gledajući mu uprav u jaste-
barske oči. — »Pa što misliš, brate? —
odgovori on mirnom jasnoćom prezira
i istine, »da sam poludio!« — Do sat
iza ponoći razgovarasma se mi četvo-
rica. I Onisim je uvijek nekako zamiš-
ljeno, ponavljao pitanje: »A ti misliš,
da me ne će osuditi?« A ja ulijevaj
njemu u dušu svu veselost, svu vedri-
nu i svu blaženu lakomiselnost svoju,
— dokle se posve razgalilo i ono crno
oko, pa on stao da priča o kući, o dje-

ci, koliko ih i kakvi su, o ženi, o bla-
gu . . .

(Ob odhodu zjutraj) . . . Pak do-
djeh do Onisima Popovića. Ni on ne
spavaše više. Htjede da ustane, ali ja
se nagnuh nad njega i poljubih ga.
»Zbogom, Onisime. Dok se opet sa-
stanemo!« rekoh mu ja. A on me stis-
nu jače uza se i šapne mi samo: »Hva-
la ti bratel« . . . Petnaest dana kasnije
streljaše ga. — A onomadne, eto de-
filirala je vojska pred njegovim gro-
bom, jer je iz smrti bio odri-
ješen od optužbe i proglašen
nevin. Razumijete li sada, prijatelju
moj, zašto se svaki dan spomenem u
molitvama svojim i mučenika Onisima,
e da izmoli od Boga — da Osveta ne
bude teža od Pravde?!« . . .

(Iz knjige »Akordi«, Zagreb 1917.)

Srečko Kosovel: Drobtine iz ostaline.

(OB PRVI OBLETNICI PESNIKOVE SMRTI 27. MAJA 1927.)

Kadar dežek polja
ta bo ohladil,
se bom vrnil . . . In mogoče
tebe izgubil.

RDEČI CVET.

Kakor z vinom strasti nalita
tvoja bela polt dehti,
kot izza rosnega cvetja
zro ti rjave oči.

Drevo v višnjevordečem cvetju
orošeno v solncu večernem blešči,
a izza tega rosnega cvetja
gledajo tvoje rjave oči.

Solnce leskeče kadar zahaja,
strast lesketa ti sredi oči,
tiha, opojna tema prihaja,
za belo ograjo panfer preži.

SKOZI GOZD.

Skozi gozd grem. Zeleni zastori
z rosó opršeni drhtijo;
tihe so misli, ogenj pekoči srca
splasil je. Poltema hladna
me je oblila.

Moj obraz je ves bel. In tiho je
kakor da sem zašel v neznano
pokrajino, kjer je življenje
tiho in samo, vase potopljeno,
kot da sem prišel v zeleno Nirvano.



DEŽEK PADA V POLJA.

Dežek pada v polja,
rahlo šepeta,
tvoje pismo, draga,
noče do srca . . .

SAMOTNI OBLAK.

Oblak, ti samotni večerni oblak! Kot zlat labod plavaš po sinjem morju neba. Solnce se niža, ti pa ostajaš samotni in sam in strmiš za njim.

Oblak, ti samotni rdeči labod! Plavaš liki bolešt, tiha, neizgovorjena, plavaš molčeče. (Čutim, kako sem ti brat!)

Oblak, ti temni, črni labod! Si kakor senca globoke otožnosti, ki me že čaka. Si kakor senca, ki nad vsem Krasom stoji — nerazodeta bolešt.

Čutim tvoj molk, kadar uthne kraška dolina. Kakor pogrebница je ta tvoj molk. Čutim in grem po vasi in se ne bojim, kajti vem, da si siv lahko, ali črn, ali zlat, ali rdeč, ti čudni labod.

KRAŠKE CESTE.

Hodil sem že po mnogoterih cestah, hodil sem po ulicah velikih mest, hodil sem po tihih, dolgih hodnikih kraljevega dvora. Toda kakor so vse šumeče ulice po mestih, da v njih kipi umetnega bleska luči, da šume na njih svilnate obteke, kakor so svečani s preprogami pokriti hodniki kraljevega dvora, vendar jih ne ljubim.

V tujini sem zbolel. Sredi mrzličnih sanj se mi je zdelo, da vidim belo cesto med skalami in bori, nad njo pepelnato nebo, da čutim okoli tisto jesensko tišino. Zdelo se mi je, da govori bor, da me kliče cesta. Zdelo se mi je, da me kliče materino srce: »Vrni se in te ozdravim!«

Ko sem se vzdramil in zavedel, sem se spomnil, da je to cesta, po kateri sem šel prvič v tujino.

Vrnil sem se na Kras in ozdravel.

METULJ NA OKNU.

(Iz albuma.)

Včeraj je bil praznik. Zvečer smo odprli okna na vrt in med svetlobo petrolejke je prihajala mehka svetloba zelene mesečine. Na naši mizi je kipelo vino prijateljstva, svetle čaše so zvene in prepevale so duše v noč. Pesem je bila, ki bi jo pele oči, ko bi Boga gledale, pesem je bila, ki jo pojo oči dveh mladih ljudi.

Pozno v noč smo ležali na pokošenem travniku. V oči so blestele zvezde, v jasni reki veselja kopajočega se. »Ali tudi v raju rasto samo bôri in trava med skalami, velika šumeča trava? Ali je med nami Bog?«

V očeh je Bog in v zvezdah je Bog, dragi, ker je Bog v srcu. Bog je bil v srcu, v nas, okoli nas, v drevju, v travi, v žitu, v tihoti, s katero hodi kakor v plašč ogrnjen po svetu in večnosti.

Tako je bilo vso noč. Drugi dan sem stopil v sobo in utrujene so bile moje oči. A glej: za oknom je blestel lep metulj z rdečimi trakovi med temnomodrimi očmi perotnic.

»Tudi ta je prišel na naš praznik,« sem si šepetal. »Mogoče z Bogom, na njegovem plašču?«

Zaviiral sem z roko po zraku, da bi izletel, a metulj se ni ganil. Dotaknil sem se ga in pal je na tla.

Lahko groza me je spreletela, ko so zašelestele trde perotnice, toda moja misel je oživela: Ali ni tudi prijateljstvo globoko do smrti? Lepo je umrl.

PONIŽANJE.

Plesalka, tvoje bele roké so kakor svetli plapolajoči trakovi belega ognja, gladki kot marmor. Ali mi iščemo njih mehkebe in njih sladkobe.

Svojo sveto umetnost nam razkazuješ, ki si jo hranila ves čas v poltemnem hramu tvoje duše, ritme najdaljših utripanj, izbrane trenotke, ko si molila Boga. Mi pa ne iščemo ritmov tvojih kolen in naročja kvinte na klavirju s svetlim pramenom luči na rdečo svilo, ampak iščemo tvoje golote.

Kadar ti ploskamo, ploskamo, da čutimo že mehkejše vzpon tvojih belih prsi. Tvoja duša pa umira samo v rdeči svili, ki je kot ugašajoči plamen. Tvoja duša umira ob naši nizkotnosti.

KOZMIČNO ŽIVLJENJE.

Nekdo me je vprašal: Ali imaš dušo?

Rekel sem mu, da jo imam. Rekel sem mu, da verjamem v njeno večnost in v njeno lepoto. Todu vprašal me je nadalje: Ali ima žival dušo? In odvrnil sem mu, da jo ima. A on dalje: Ali ima drevo dušo? In zopet sem mu odvrnil, da ima. Ujezil se je in me v jezi vprašal: Tudi kamen? In ko sem mu odvrnil, da ima, se je obrnil od mene.

Kako so čudni včas ljudje! Ko jim pravim, da sta veselje in vesoljna duša kakor nebo in morje, ki se zrcalita drug v drugem, verujejo. Ko jim pa rečem, da ima vsak pojav svoj sijaj v vesoljnem lesketanju duše, ne verjamejo, in včas je vendar res, da ima kamen lepšo dušo nego ljudje.

ALI ME RAZUMES?

Pravim ti, da sem ubit; strto zrcalo strtega življenja, zatrta misel zatrtega mnjenja; pravim ti, da sem ubit! Ti me ne razumeš.

Sam sebi sem neprijeten in sam sebi odveč, ti me pa vabiš v družbo in šumne dvorane. Pravim ti, da me ne razumeš.

Ko prihajam k tebi, bi rad vse pozabil, o vse pozabil. Raztreščil bi ta pisani plašč življenja, v tla bi ga vrgel, da bi vse pozabil.

Rad bi, da bi prišla kakor na drugi svet. Sama, sama. Za belim prodrom valovi morje, nad morjem solnce in vse je bajka in paradiz. Ne, egoist nisem, ne altruist, ne ljubim se, niti se ne sovražim, a rad bi le vse pozabil, vse pozabil.

R. N. Condanhove-Kalergi:

Vojna ali mir?

V reviji »Pan-evropa« je objavil znani R. N. Condanhove Kalergi pregledno sliko sedanjega mednarodnega položaja, zlasti glede na možnost bodoče vojne. Prinašamo njegov članek v skrajšanem prevodu, ker čitatelj iz vsakdanjih člankov v dnevniku ne dobi zadosti jasne slike o nevarnih problemih evropskega mira.

Marsikaj se je l. 1926. popravilo, marsikaj poslabšalo. Locarnski sporazum je bil kronan v tistem trenutku, ko je Nemčija vstopila v Društvo narodov. Napetost med Nemčijo in Francijo je popustila, mosulsko vprašanje se je rešilo. Zato pa je vzrasla napetost med Francijo in Italijo. Jadranska rana, ki je jela že celiti, se je znova odprla in krvavi. V vzhodni Evropi se ni nič zjasnilo; položaj je še vedno zamotan, vojna nevarnost slej ko prej pred pragom. Med tem pa na Kitajskem Rusija tolče Evropo, Japonsko in Ameriko.

V času, ko se zahodna Evropa vedno bolj pomirja, je vzhodna Evropa politično in gospodarsko bojišče. Ta s smodnikom napolnjen sod je po zavezniških pogodbah združen z Evropo: če izbruhne vojna na vzhodu, se bo požar neutegoma razširil po vsej Evropi.

Kaj pa dela Evropa? Sedj na locarnskem lovoru in se pretvarja, kakor da ne bi videla vzhodnoevropske nevarnosti, samo da lažje opazuje sebe in se briga le za svoje ožje zadeve. Zanikuje nevarnost, ker se ne mara ukvarjati z njo. In vendar bi mogla preprečiti grozečo vojno samo odločnost in velikopoteznost evropskih vele-sil. Polovičarski ukrepi ne zaležejo. Treba se je lotiti problemov v celoti in pa brez predsodkov. Tako, kakor je bil v Locarnu velikopotezno rešen renski problem, naj se stopnierna rešijo ostali

Italijanska nevarnost.

Italijansko vprašanje vznemirja Evropo od dne, ko je postal eksponent italijanskega imperijalizma tudi diktator Itakije. Že to dejstvo je dovolj tehtno, da so lahko sosede vznemirjeni. Nihče ne ve, kaj hoče Mussolini: vojno ali mir. Nihče ne ve, kam ga utegnejo potegniti njegove besede ali dejanja; morda celo tja, kamor ni niti hotel; ne ve se, kaj bi se zgodilo, če bi se izvršil atentat nanj.

Ta negotovost je narekovala francoske priprave na Rivieri. Ob Jadranu se lahko nekoga dne puške in topovi kar same sprožijo — in potlej jih nihče več ne zadrži. Prijateljska pogodba z Albanijo je znamenje: jutri utegne umor kakega italijanskega častnika v Albaniji izzvati zasedbo te dežele, za njo pa vojno.

Premalo je, dognati samo nevarnost. Evropa bi morala razmišljati, kako bi jo odvrnila. V kolikor so vzroki te nevarnosti vkoreninjeni v italijanski ustavi in v politiki Mussolinija, je Evropa nasproti njim brez moči; lahko pa se kaj doseže z garancijskimi sporazumi kar največjega števila evropskih držav, ki si med seboj in po možnosti skupno z Italijo zajamčijo brez-pogojno pomoč, če bi jih kdo napadel. Zakaj dejstvo, da je moralo priti k ženevskim zapisnikom in k locarnski pogodbi, dokazuje dovolj zgovorno, da Društvo narodov samo čuti svojo nemoč zato pa ne more nikomur nuditi zadostnega jamstva.

Če bo Italija spoznala, da bi zasedba Albanije pomenila volno napoved vsej Evropi, sigurno ne bi storila tega koraka; dokler pa meni, da bo trčila zgolj z Jugoslavijo, se menda ne bi preveč obotavljala. Zakaj verjetnost italijanske vojne raste all pada sorazmerno z verjetnostjo italijanske zmage.

V ozadju za sedanjimi oblikami italijanškega imperijalizma je krivica, ki se je zgodila Italiji pri sklepanju mirovnihih pogodb. Ta narod, ki ima izmed vseh držav bivše antante najmanj kolonij, jih zbog velike razmnožitve svojega prebivalstva najbolj potrebuje. Pri razdelitvi kolonijalnih mandatov pa so pustili Italijo na cedilu. Šele po dolgih pogajanjih je dobila od Anglije pas zemlje — Jubo — medtem ko sta Anglija in Francija prevzeli del arabskega sveta. Ob istem času so Zedinjene države zaprle svoja vrata dotoku italijanskimi naseljencev. To je vzbudilo v italijanskem javnem mnenju občirtek, da si je treba kako drugače pridobiti kolonije.

Jedro problema je v tem, da je Evropa razdeljena na dve polovici: zahodna ima preveč, vzhodna pa pomanjkanje kolonij. Vojna nevarnost je že, če ne bodo kolonijalne velesile poskrbele ob pravem času za koristi vse Evrope in sicer na ta način, da zajamčijo osebno in gospodarsko enakopravnost vseh Evropevcv v vseh svojih kolonijah, zlasti pa v Afriki.

Besarabija.

Med Rusijo in Rumunijo vlada oboroženo premirje, hkrati pa tudi vojna: Rusija ne mara priznati Dnjestra za svojo dokončno mejo, vidi v Besarabiji zasedeno ozemlje in odklanja diplomatske stike z Rumunijo. Mirovna pogajanja, ki so se vršila na Dunaju, so se razbila. Rumunija, kajpa, ne more misliti na razorožitev, dokler je njena vzhodna meja tako rekoč fronta.

Ne prezrimo tudi spora za prestolonaslednika v Rumuniji. Če bi se iz tega izcimila državljanska vojna, bi imela Rusija najboljšo priliko, da si pridobi izgubljeno Besarabijo. V tem primeru pa bi morala Poljska v smislu pogodbe z Rumunijo napovedati Rusiji vojno; od rusko-poljske vojne je samo korak k nemško-poljski, od te pa korak dalje k nemško-francoski — vžlic vsemu prijateljskemu besedovanju na zapadu. Ta položaj bo stalno nevaran, če ne bo Evropa odločno posegla v spor.

Vilna in Gdansko.

Med Poljsko in Litvo ni miru, marveč zgolj premirje. Diplomatski stiki so prekinitveni in Litva ni nikdar priznala sedanje poljske meje. Litva vidi v Vilni, ki je zdaj v območju poljske države, svoje zgodovinsko in pravo glavno mesto. Čaka samo trenutka, kdaj bo mednarodna situacija taka, da si bo lahko Litva Vilno osvojila. To dejstvo pa znači stalno vojno nevarnost v vzhodni Evropi. Kako resno je, je dovolj pokazala pogodba med Rusijo in Litvo, ki

je bila naperjena odločno proti Poljski.

Tudi če je danes Litva zoper to pogodbo in proti Rusiji, se bo končno vendarle morala odločiti, ali pojde s Poljsko ali pa z Rusijo: z obema ne bore biti stalno navzkriž. Ali bo zaveznik Rusije zoper Poljsko in nekaka ruska vrata za vpad v Evropo, ali pa se bo kakorkoli združila ali priključila Poljski?!

Druga rana, ki jo mora priznati vsak evropski politik, je vprašanje gdanskega koridora. Od sporazuma v Locarnu sem se je celokupno nemško javno mnenje osredotočilo na to vprašanje, ki onemogoča vsak nemško-poljski sporazum, s tem pa posredno tudi nemško-francoski sporazum. Na drugi strani pa ne more noben poljski politik niti misliti na to, da bi se bil Nemčiji vrnil koridor, ne da bi Poljska dobila drugod nadomestilo. S poljskega stališča je koridor grlo, ki brez nje ne more ne dihati in ne živeti.; z nemškega stališča pa je nož, ki je razrezal nemško telo na dva dela. Vprašanje bi se dalo rešiti v obojestransko zadovoljstvo le v zvezi z litavskim vprašanjem in sicer tako-le:

1. Poljska in Litva obnovite realno unijo, ki je bila cela stoletja med njima. V mejah velike Poljske, ki bi s 30.000.000 prebivalcev postala velesila, bi dobila Litva samoupravo po vzoru irske svobodne države.
2. Litva bi dobila ob obojestranskem jamstvu manjšinske zaščite mesto Vilno.
3. Velika Poljska, ki bi dobila z Litvo izhod na morje (Memel), bi vrnila Nemčiji gdanski koridor.
4. Nemčija bi dala Poljski v Gdanskem svobodno pristanišče, kakor ga imajo Čehi v Hamburgu, pristopila bi k poljsko-francoski zvezi kot enakopraven član in bi na ta način jamčila tudi za poljsko vzhodno mejo. Tej zvezi bi lahko pristopila tudi Českoslovaška. Rusija bi dobila v kompenzacijo svobodno pristanišče v onem delu Baltskega morja, ki ne zmrzuje (Libava).

Razorožitev.

Dokler niso ta vprašanja na ta ali oni način rešena, je evropski mir na slabih nogah in razorožitev nemogoča. Spriči negotovega političnega položaja v vzhodni Evropi bi Poljska in Rumunija storili samomor, če bi se bili razorožili. Na to se bo dalo misliti stoprav tedaj, ko bo vsa Evropa ali vsaj poglavitne velesile zajamčila nedotakljivost meja. To pa je mogoče le v slučaju, če bodo mejna vprašanja dokončno rešena.

Šele potem lahko prevzame Evropa varstvo teh meja; najprej v sporazumu z Rusijo na osnovi vzhodnega Locarna, pri če-

mer bi se utegnila doseči razorožitev cele Evrope; ako pa to ne bi šlo, bi jamčila Evropa zgolj s svoje strani. Tudi zdaj bi bil mir zasiguran, zakaj na vzhodni strani ga ogrožajo zgolj srednje in male države, dokler so osamljene.

Zakaj v bodoči vojni bo število vojakov kaj malo zaleglo v primeri z ogromno vlogo tehničnih sredstev. Zato bi bila morebitna ruska napadalna vojna proti združenim evropskim državam prav tako brezupna in nemogoča, kakor mehiška napadalna vojna proti Zedinjenim državam severnoameriš-

kim. Ko bi Zedinjene države ne bile spojene, bi bile južne države — n. pr. Texas, Nova Mehika, Arizona, Kalifornija prav tako osamljene in ogrožene, kakor so danes Finska, baltiške države, Poljska in Rumunija. Kako to vpliva, pričuje dejstvo, da imajo Zedinjene države manjšo vojsko kakor Rumunija in samo le polovico toliko vojakov kot Poljska.

To kaže, kako se da z združevanjem držav nadomestiti razorožitev in kako bi se lahko Evropa razorožila, če bi se posamezne države kar najtesneje združile.

Maurice Maeterlinck:

Termiti, čudežni zidarji in rušitelji.

Sloviti francoski pisatelj Maurice Maeterlinck je na glasu tudi kot mojster v opisovanju prirode. Spisal je lepraskan knjigi »Življenje čebel« in »Inteligenca cvetic«. Vzorni knjigi, ki čitatelja ne nasitita s samim znanjem, s suhoparno profesorsko učenostjo, marveč ga tudi vzpodbujata k ljubezni do prirode in mu kažeta v drobnih in neznatnih rečeh odseve večne lepote.

Pred meseci je izdal Maeterlinck novo knjigo »La vie des termites« (Življenje termitov). Kdor jo vzame v roke, je ne odloži preje, dokler je ni prečital do zadnje strani. Ali je to roman iz živalskega življenja? Sad domišljije? Ne: vse drži — samo da te prirodoslovne knjige ni napisal kak američav strokovnjak, ki ne pozna nič drugega kot svoje mravlje temveč človek, ki umeje lepoto izraza in eleganco oblike združiti s stvarnim rezultatom znanstvenih raziskavanj.

Termiti? Kdo so termiti? Žuželke, ki so v sorodu z našimi mravljami. Že življenje mravelj je veliko bolj zanimivo kakor mislijo tisti, ki jim hote ali nehotе razdirajo mravljišča. Ali veste, kaj vse se godi v gradovih teh drobnih bitij. Neki učenjaki sodijo, da so mravlje inteligentnejše od čebel; vsekakor je njihova družba organizirana tako kot čebelna na načelu skupnosti in delitve dela. Mravlje imajo svoja mravljišča izgrajena tako smotreno, kakor da bi imela svoje arhitekte; v resnici jih vodi prirojeni instinkt. Znanе so njihove vojne, ki kažejo strategijo in razvrstitev »vojščakov« po

določenem redu; imajo mimo bojnikov tudi neke vrste saniteto, ki odnaše ranjence in »pokopava« mrliče. To pa povemo le mimo grede, da nam bo jasnejše to, kar pripoveduje Maeterlinck iz življenja termitov.

Trdi se, da šteje termitska rodbina 1200 do 1500 raznih vrst. Najbolj poznajo te razdiralce in uničevalce mornarji evropskih ladij, katerim so delali že hude preglavice; ena ali dve vrsti nevarnih, a brihtnih termitov sta se naselili v Evropi, vendar pa sta k sreči še najnedolžnejši izmed velike termitske rodbine. Vsem drugim vrstam ne prija evropsko podnebje in žive izključno v tropičnih krajih, kjer očitujejo uprav genialno sposobnost pustošenja. Brez dvoma so termiti največji »defetisti« med žuželkami.

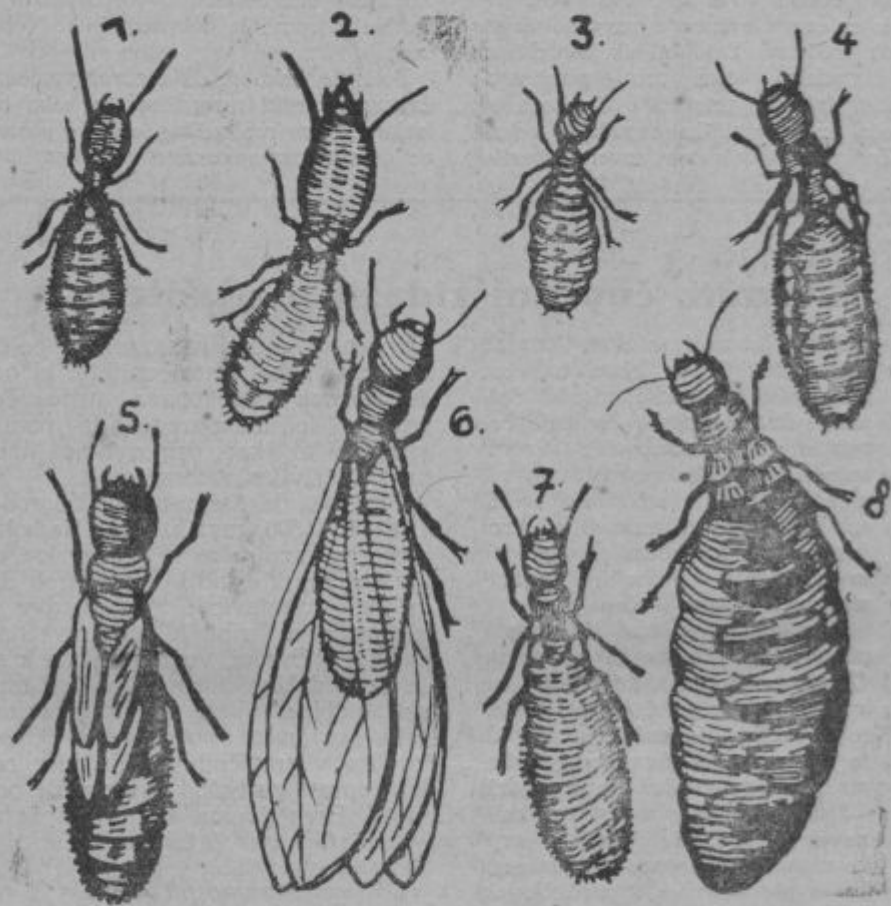
Skrivnostni slepci.

Življenje termitov je vrlo tajinstveno. Če se pogledimo vanj, se nam zdi, da bi bilo neizogibno in brez hrupa uničeno vse življenje na svetu, če bi se bila ta majhna, do skrajnosti drzna in skoraj po človeško inteligentna živalica tako razmnožila, da bi premagala vsa druga bitja in se umela — v toku milijonov let svojega razvoja — zavarovati pred škodljivimi vplivi podnebnja.

Termiti so najbolj plodovita živalska rasa in lahko trdimo, da njene nasebine obdajajo zemeljsko kroglo z ogromnim živim prstanom: z neštevilnimi legijami večno lačnih požeruhov. Ali ta žival ne ograža samo življenja drugih živali, ampak žre v svojem strahotnem, nenasitnem pohlepu tudi rastlinsko celulozo, ki je ena najvaž-

nejših snovi na svetu, ki je drevesni stržen, okostje rastlinskih vlaken, humus, v katerega spušča rastlinski svet svoje korenine. Celuloza je človeku nepogrešljiv pripomoček: iz nje se izdeluje papir, ki na njem piše, iz nje lan ali pavola, ki ž njo pokriva svoje le-

hiše in pohištvo izpreminja v prah. Čudom se čudiš, da ni nikjer videti teh pogubonosnih uničevalcev. Ali njih moč in skrivnost je v tem, da so nekaki podzemeljski minerji, ki si neprestano ustvarjajo galerije, hodnike in predore, katerih na zunaj ne opaziš.



Termiti (povečano)

1. Delavci. 2. Vojaki. 3.—4. Ličinke v razvoju.

5. Nimfe. 6. Samci s perotmi, ki kmalu poginejo. 7. Samice. 8. Kraljica termitov.

žišče, stol, na katerem sedi in streha, ki mu daje pribežališče. Treba je da pride v človeško selišče roj termitov. Čez nekaj časa bo vse to opustošeno. Ogromno drevje tropičnih krajev, ki so ga termiti na znotraj izgledali, se hrupno podira in nikdar ne veš, kdaj ti bo padlo na pot; plug, ki si ga pustil ponoči na njivi, izgine v eni sami noči in ostane za njim zgolj železo; človek, ki je zaspal na prostem, se vzbudi popolnoma nag, ker so mu termiti izgrizli vse, kar je imel na sebi. V daljavi več kilometrov se podirajo

človeštvo je brez moči nasproti drobčkanim razdiralcem. Nimamo niti uspešnega strupa niti trdnega ščita, ki bi varoval steklenico pred nevidnim, drobnim kemikom, ki uniči pločevinasti pokrov, pregrize zamašek in izprazni vsebino. Celo steklo ne ostane nepoškodovano.

Predstavite si le to, kakšno grozo vzbujajo v tropičnih krajih termit, ki je komaj tako velik kot čebela. Ali čeprav je zaklet sovražnik človekovega truda in bi bil voljan uničiti vse kar je ustvaril človeški rod, mu moramo

priznati: Delavec je, da mu ne najdeš enakega. V tem je soroden človeku, ki neprestano dela in se trudi za svoje potrebe.

Termit je čudno bitje: slep je in brez peroti. Njegovo mehko telesce je mnogim živalim in celo ljudem zaželjena slaščica. Navaden termit ima pripravo za vrtnanje lesa, nima pa — kakor mnoge druge žuželke — obrambnega orožja. Suša in solnčna svetloba sta mu neizprosna sovražnika, vzlic temu pa je tako ustvarjen, da lahko živi samo v najbolj suhih in vročih pokrajinah. In da je njegova nesreča še večja, mu ostane celuloza, ki jo žre kot edino svojo hrano, neprekuhana v želodcu. To neprebavljivo gmoto pretvarja na ta način v redilne snovi, da redi živalice, ki mu izvrše pretvorbo.

Graditelji palač.

Ali navzlic temu, da ga je priroda neusmiljeno poslala v življenje, da ga ni opremila z zadostnim orodjem, se termit drži in širi z lastnostjo, ki bi jo lahko primerjali človekovi genijalnosti. Ta stvarca si umeje čudovito pomagati. Proti solncu in suši se je zavarovala z »gradovi«, termitskimi bivališči, ki so tako trda, da jih ne preseka niti sekira. Termit se je organiziral v nekake republike, ki so v resnici nekake ječe, ki so skrbno zaprte pred vnanjim svetom. Termitska bivališča niso po vnanjosti enaka, marveč imajo najrazličnejše oblike, ki zavise od vrste termitov in od gradiva, s katerim so bila zgrajena. Včasih so v kakem votlem drevesu, včasih pa vise na veji, a tako čvrsto, da bi se preje zlomila veja kakor odtrgalo gnezdo. Pogosto je termitski dom pod zemljo in se dviga od tal v obliki stalagmitov ali piramid in podobno.

Četudi so termitski stavbarji slepi in niso nikdar videli, kakšno je prav za prav njihovo delo, ga vendar lepo postavijo. Grade od znotraj navzven in vedno v pravilnem razmerju. Včasih zgrade v obliki kolon in čudnih katedral s številnimi vogali take stolpe, da zraste na njih drevje in da se po travi pase živina. Kako je mogoče, da termiti, ki vendar uničijo toliko dreves in rastlin, puste rasti drevesa na lastni »palači«? Skrivnosten pojav, vendar pa izkušnje raziskovalcev potrjujejo, da je drevje na termitskih »gradovih« varnejše od sosednega na zemeljskih

tleh. Ta pojav si lahko razložimo samo tako, da te živalce prevdarijo možnost, da bi jim drevje lahko poškodovalo njih stavbo.

Med termitskimi »gradovi« so taki, ki so jih zidali tisoče let, medtem ko drugi rasto od leta do leta. Okoli njih pa ni šumenja in vrvenja kakor okrog čebelnih panjev. Skrivnostnih prebivalcev ne vidiš in ne slišiš. Zdi se ti, da je pred tabo velik kamen, mogočna skala. Ljudje so že uporabili termitsko »opeko« za tlakovanje cest, saj je trdnjša od cementa. Rimski arhitekti se glede trpežnosti zidov lahko skrijejo pred termiti.

Kakor v pravljicnem svetu...

Učenjaka Froggatt in Savage sta z velikim naporom prežagala plošče termitskih bivališč, da bi preiskala hišice, ki v njih prebivajo milijonski prebivalci. Opazila sta neštete hodnike, ki vsi vodijo v nekako kupolo, narejeno iz posebej pripravljenega lesa. Med koncentričnimi pregrajami se nahaja prostor za ličinke. Le-teh je več milijonov in so velike kakor glavica na šivanki. V prostoru vlada vlažno in gorko ozračje, ki se nič ne izpreminja, a je nekoliko toplejše kakor v ostalih prostorih. Povsod se vidijo špranje, ki skozi prihaja in odhaja zrak. Odkod prihaja toplota? Najbrže jo povzročata pretvorba rastlinskih produktov, a vlaga utegne nastati umetnim potem: iz kombiniranja zračnega kisika z vodikom v termitski hrani. Brez dvoma znamenito kemično delo.

Okrog vzrejevališča ličink so v kuhinjskih sobah majhna, bela jajca, nanesena na dobršne kupe. V zgornjem nadstropju se nahaja posebna soba, ki v nji biva kraljica termitov in njen soprog-princ. Ta kraljica ima 20 do 30 tisočkrat bolj razvit želodec nego njeni podložniki. Slede neštete galerije s podzemnimi hodniki, celice za ličinke in za nimfe. Nato se vrste številna skladišča z zalogo hrane (lesa in trave, zmlete v prah). Odpadki termitov so nanešeni v posebnem prostoru, ki je termitsko stranišče; če je treba, se zopet uporabijo za hrano. Termiti žra vse, pa tudi lastne hiše. Če pritisne glad, snedo številni prebivalci tudi svoj dom, ki je zgrajen iz celuloze. Kadar postane kraljica nesposobna za ploditev, jo termiti snedo.

Govorili smo že o načinu prebave. Celuloza je neprebavljiva, lahko pa se kemično izpremeni v prebavljive snovi.

na pr. v sladkor in hidrokarbonate. V ta namen uporabljajo termiti sokove raznih gob, protozorij in nekaterih trav. Sklenili pa so nekako bratsko zvezo z mikroskopično drobnimi živalicami, ki so podobne infuzorijam. Te žuželke bivajo v črevesih termitov. Termit žre celulozo, a živalice jo prekuhavajo. Če se zgodi, da nimajo termiti teh živalic, prenesejo premet les v svojo trdnjavo in posejejo po njem gobe. Nato pa ne pojedjo gob, marveč les, ki so ga gobe kemično prekvasile. Če ni ne tega ne onega, se hranijo s humusom, ki je poln raznih bakterij in prebavljiv za termitski želodec.

Socijalna organizacija termitov.

Termitski »grad« s svojo kraljevsko palačo, vzrejevališčem, skladišči za živila in z vrtovi, je središče, ki vodijo vanj številni podzemeljski hodniki, ki so hermetično cementirani s predori in garažami. Segajo cele kilometre pod zemljo tja do kraja, kjer si termiti »nabavljajo« živež. Zanj skrbe delavci, ki so številčno najmočnejši družabni razred. Poznamo dve vrsti: veliki imajo ostre škarje in se bavijo s predelavanjem lesa, mali pa opravljajo domača dela, skrbe za popravek hiše, sejejo gobe, strežejo kraljici in neprestano spravljajo njena jajca. Samo ta delavska kasta termitov ima v črevesih omenjene živalice, zato edinole ta prebavlja svojo hrano. Vse ostale kaste dobivajo živež iz ust delavcev ali pa žro hrano, ki jo na opisan način pripravijo delavci. Zaradi tega svojega položaja imajo »domači« delavci — veliko oblast v termitski državi. Od njih zavisi, koliko prebivalstva sme imeti termitski grad; kar presega določeno mejo, mora neusmiljeno poginiti. Termiti niso brez vsakršnega altruističnega čuta: če jih sreča lačen veliki termit in prosi hrane, mu ustrežejo, ali odvišen zarod pomoré brez ozira na levo in desno.

Razen delavcev imajo vojaško kasto. Tudi vojakov sta dve vrsti. Manjši opravljajo nekako policijsko službo, večji pa varujejo dom pred vnanjimi sovražniki. Le-ti nimajo zadostnih prebavil in jih morajo delavci dobesedno pitati, opremljeni pa so z nekakimi škarjami, ki jih nosijo na jekleno trdi glavi. Pri nekaterih vrstah termitov imajo celo topničarje. Na njih glavi je cev, ki brizga v precejšnjo daljavo neko strupeno tekočino.

Če se na »gradu« pojavi majhna luknjica, skozi katero bi utegnila priti njihova najhujša nasprotnica — mravlja — se brž pomole glave vojakov in zapro vhod v predor. Ko sovražnik odide, da jejo z nekakim žvenketanjem znake. Na lice mesta prihite delavci in dobro cementirajo poškodovano mesto. Zdi se, da to ni edin način termitskega pogovarjanja. Imajo cel niz zvokov z določenim pomenom. Če je luknja velika, jo delavci dobesedno zazidajo in ostavijo vojake zunaj. Tako se termitski bojevniki velikodušno žrtvujejo za interese svojega rodu: ker namreč ne morejo najti vhoda v »grad«, poginejo ali pa postanejo plen mravelj.

Pri termitski kraljici.

Termitska kraljica je v primeri z drugimi termiti ogromne postave. Trebuh ji je podoben beli klobasi, iz katere moli majhna glavica. Njen moč je največja šlapa, kar si jih lahko mislimo; venomer je skrit pod trebuhom svoje plemenite soproge. Kraljica živi pet let. Vso to dobo daje svojemu rodu po eno jajce vsako sekundo, to se pravi: 30 milijonov jajc na leto. Druge dolžnosti očitno nima. Okrog te okorne matrone, ki se nikamor ne gane, se venomer sučejo delavci, ki pridno odnašajo jajca v posebna skladišča. Pred zakonsko posteljo termitske kraljevske dvojice stoji dan in noč kordon vojakov, ki so s hrbtom obrnjeni h kraljici in vsak trenutek pripravljeni, da se postavijo s škarjami v bran za pomnoževalko svojega rodu.

Ob nekaterih dneh se ves termitski svet zbere k nekaki zabavi. Zdaj se začne »sveti plesi«. Te dni se izležejo mladi termiti. Tako trdno zgrajena trdnjava dobi na mah nešteto oken, skozi katera kukajo vojščaki. Če se jim zdi, da je vse v redu, se oglasi neki poseben zvok in skozi okno polete živalice s prozornimi perotmi. To je njihov zadnji polet, zakaj termiti s perotmi so že v naprej obsojeni na smrt. Z vseh strani prilete ptiči, ki čislajo termite kot izredno slaščico. Z druge strani se vržejo nanje črne legije mravelj. Celo zamorci jih nabirajo, skuhamo in snedo ob divjih plesih. Iz tega pokolja se navadno rešita samica in samec. To sta nova kraljica in kralj, ki bosta bodisi prevzela poveljstvo v stari hiši, kjer so tega dne snedli kraljico, ali pa v novem kraljestvu.

Pri vstopu v novo kraljestvo, ki ga ne bosta nikdar več zapustila, jima oslepe

oči. Drug drugemu odtrgata peroti, ki so zdaj le nepotreben okras. Po kratkem svatbenem letu nastopijo krute socialne dolžnosti.

★

To je zgolj bežen pogled v skrivnostno življenje termitov. Strmé beremo, s kakimi sredstvi je priroda v tem majhnem svetu uveljavila socialna načela, ki

se nam zde domislek človekovih množganov. V termitih je izraženo neko neumljivo, groteskno načelo, in še enkrat se spomnimo: Gorje človeški civilizaciji, če bi ti zahrbtni, sijajno organizirani požeruhi kedaj premagali klimatske razlike in po svojem strahotnem razplojevanju podminirali človeška bivališča.

Priredil Ignotus.

Dr. —r.:

Še nekaj o čebelicah.*

Čebelica, odkod in kam
Te nesejo perotj
Po svetli zračni poti?

Od nekaj je življenje čebel človeka zanimalo bolj nego katerakoli druga »nižja« žival. Ne samo zaradi sladkega medu. — Čebelar je tudi občudoval smotreno razdelitev dela v panju, brezhibno funkcijoniranje celote, tajnostno orijentacijo, ki vodi čebele na pašo in drugo. *Frisch* v Monakovem je poizkušal poiskati novo pot k rešitvi teh zapredenih problemov. V ta namen pa je bilo treba predvsem dobiti natančen vpogled v panj. Tudi žive žuželke se morajo proučevati pod *steklom!* Zavoljo natančnega opazovanja je *Frisch* posamezne čebelice — *numeriral* in dognal z neštetimi poizkusi (deloma sam, deloma njegovi učenci) prečudne stvari.

Eden poglavitnih njegovih izsledkov je, da se čebele med seboj prav dobro *sporazumevajo*. Poleti živi delavka večinoma en do poldrug mesec. Ko je dosegla že polovico svojih *dni*, ne zna »govoriti« in tudi ne razume govorice svojih družic. *Besedo imajo* v panju one čebele, ki prinašajo hrano vanj; šele tri tedne stara čebela se loti tega najnapornejšega posla. *Frisch* je dognal, da se one čebele, ki niso našle prav dobre paše, vrnejo mirne v panj; one pa, ki so našle obilno hrano, po povratku v panju — *plešejo* in s tem plesanjem alarmirajo še druge čebele, da gredo ž njimi k oni bogato obloženi mizi, ki so jo zasle-

dile. Merodajna pa plesalkam ni samo množina cvetja, oziroma nektarja v cvetju, temveč tudi *kakovost* tega nektarja: čim slajši je, tem bolj plešejo čebele po povratku v panj in tem večjo družbo spravijo s tem na pot, da gredo skupaj z njimi zopet na isto pašo. Tako se stopnjuje obisk vedno k onim rastlinam, kjer je hrana najobilnejša in najbolj zgoščena. Ko začne ta hrana pojemati, pojema sorazmerno tudi plesanje; plesati pa začnejo druge čebele-novinke, ki so izsledile nove bolj z nektarjem obložene rastline. Tako se tako rekoč avtomatično regulira pri čebelah nabiranje hrane — vedno jo nabirajo čebele predvsem tam, kjer se trud obilno *placa*.

Čim boljši je nektar — t. j. čim več sladkorja je v njem — tem več se ga čebela nasrka. *Frisch* je dal svojim čebelicam ob raznih prilikah skodelice s sladkorno raztopino — 17 %, 34 %, 68 %. Stehal je skodelico preden so čebele srkale in pa potem; tako je doznal, koliko so skupno popile. Štel je pa tudi, kolikokrat je vsaka teh njegovih numeriranih čebelic bila vsega pri »napajališču«. Tako je lahko izračunal, koliko je popila vsaka povprečno pri enkratnem obisku (42 do 61 tisočink kubičnega cm); največ, če jim je predložil 68 %, manj, če jim je dal 34 %, najmanj, če so dobile samo 17 % raztopino.

Ali vabi čebelo *vonj* hrane ali *okus*? — Oboje!

Forel je osi odrezal tipalnike; na bučiki ji je moral prinesiti kapljico medu tik do ust, da ga je začela srebati. Zdrava osa pa začuti med s svojimi tipalniki že na daljavo približno 1 cm, ga začne »otipavati« (t. j. vohati) in se mu približa. Drugi osi je sicer pustil tipalnike, toda odrezal ustne in čeljusti; tudi ta osa se je odzvala na bližajoči se med

* O predmetu, ki o njem razpravlja naš prirodopisni sotrudenik, smo priobčili v 17. številki »Življenja in sveta« krajše, po ruskem viru posnete podatke. Preverjeni smo, da bo podrobnejša razprava vsakogar zanimala. — *Ured.*

že v razdalji 1 cm. Ti poizkusi nam jasno kažejo, da sta pri teh živalicah vonj in okus dva ločena čuta — vonjalo je na tipalnikih, okušalo pa na ustnih delih.

Frisch je našel med svojimi s številkami zaznamovanimi čebelami prave sladkosnedeže, ki niso nikdar marali za 4 ¼ % ali 8 ½ % raztopino sladkorja, temveč so srkali le 17 % in 34 %, ali celo samo 34 % raztopino. Večina čebel je srkala tudi srednje-sladke raztopine; za 4 ¼ % je malokatera marala.

Čudno pa je, da čebelam, ki tako točno razlikujejo med bolj in manj sladko hrano, niso niti vsi sladkorji sladki. Zdi se n. pr., da je mlečni sladkor zanje brez okusa. Prav tako je zanje brez okusa saharin.

Kakor mi, razlikuje tudi čebela razen sladkega tudi slano, kislo in grenko, vendar nimajo vsj naštetih okusi zanje enake vloge. Mala primes kinina, ki bi za naš okus sladkor že popolnoma pokvarila, čebele niti ne moti. Šele večja doza jo odvrne od srkanja.

Brez dvoma nam utegnejo taki poizkusi razjasniti še marsikaj zanimivega iz biologije čebel, morda pa bodo tudi pripomogli k pravilnejšemu spoznavanju fiziologije naših čutov.

★

Življenje v panju je tako točno urejeno, da so ga od nekaj primerjali dobro organizirani državi. Popolnoma so ločene vloge in način življenja matice, trotov in delavk — te tri »stanove« čebelarji od nekaj razlikujejo. Toda kako je z raznimi opravili, ki jih izvršujejo delavke v tej državi? Ali zna vsaka delavka vse in se oprime dela, kakor slučaj nanese? Ali pa nemara obstoji med delavkami več raznih »poklicev«?

Poizkusi so pokazali, da zna vsaka delavka vse, toda pri posameznem poklicu vztraja — le po nekaj dni; sledijo pa si poklici v stalnem vrstnem redu!

Sleherna čebelica je prve dni svojega življenja samo — *pometalka*, ki čisti poedine prazne celice. Druga služba čebelice je, da se vsede na celico in po več ur *greje* ličinko v njej. Ves ta čas jo hranijo starejše delavke. Tretji poklic je *donašanje hrane*, t. j. peloda (cvetnega prahu) in medu v celice starejših ličink. Čez nekaj dni začne ličinke tako rekoč *dojiti*: z izločkom posebne žleze. Kot *dojilja* službuje čebela približno ves drugi teden svojega življenja.

Dozdaj čebela še ni zapustila panja. Zdaj pa pokrni žleza, ki je izločala hrano za ličinke in mlada delavka se posveti drugim opravkom. Cvetni prah, ki ga starejše družice prinašajo, *gnete* v trdne kepe; *nektar prevzema* od njih in ga nosi deloma v »skladišča«, deloma pa hrani z njim mlajše čebele; mrtve čebele *pokopava*, t. j. *odnaša iz panja*. Sploh zleti zdaj včasih ven in polagoma spoznava okolico panja; njeni izleti so vedno daljši, ne da bi spotoma nabirala med ali pelod. Slednjič postane *vratarica* panja in preišče s svojimi tipalniki vsako čebelo, ki vstopi v panj. *Röschlu* se je celo posrečila fotografija boja med vratarico in oso, ki je hotela v panj. — Ti poklici sledijo drug drugemu zelo hitro. S koncem tretjega tedna življenja mlade čebele je zaključila te domače poklice.

Zdaj šele postane delavka *nabiralka hrane* in išče do konca svojih dni hrane zase in za svoj ul. Od začetka hodi še svoja pota, ker se ne umeje sporazumeti z družicami. Kasneje pa čebela druga drugi »pove«, kakor smo že omenili, da je našla mnogo medu in peloda, tako da vedno nabirajo tam, kjer je žetev najobilnejša.

Vzorni red, ki vlada v državi čebel, nam je zdaj mnogo lažje razumljiv: podedovani nagoni uravnavajo delo čebele v raznih dobah njenega življenja. Tudi če ličinko vzamemo iz panja in jo popolnoma ločeno od vseh čebel »vzredimo«, je prvi popravek mlade čebelice, ki se razvije iz te ličinke, da začne *pometati* prazne celice. A vsi nešteti poklici si sledijo sicer v stalnem vrstnem redu, ni pa stalno trajanje posameznih poklicev. Glede tega se vse prilagodi potrebi panja. Ako je n. pr. malo mladih čebelic, a mnogo zaroda, potem je podaljšana služba hranilk in dojk in podobno. Kateri činitelji povzročajo to divno prilagoditev potrebam »države«, tega dandanes ne vemo; toda podobni poizkusi, kakor zgoraj omenjeni, bodo polagoma tudi tu še marsikaj razjasnili.

Strup, ki onemogoča napredek našega znanja, bi bila pri življenskih problemih razlaga z višjo neznano, nerazumljivo silo, ki jih vodi. Znanost išče novih potov, da se po njih približa dotedaj še nerazumljivim problemom. Naše znanje o problemu čebel, živalskih držav sploh, instinktov itd. je z zgorajimi metodami dokaj napredovalo.

A. M.:

Po Franciji in Belgiji.

IX.

V Gandu.

Na kolodvoru v Bruxellesu v nedeljo zjutraj, dovolj zgodaj. Prvikrat vidim tu na zapadu naval na kolodvoru; vsi oddelki, kjer prodajajo karte, so zastavljeni z vrstami ljudi; dasi funkcionira aparat zelo brzo, kar ne zmanjka ljudi. Vlakov odhaja nenavadno mnogo. V gneči in zanimivem dirindaju sem prišel prepozno do brzovlaka, pa sem se mogel malo nato peljati z običajnim vlakom, a mogel bi se prav tako tudi malo kasneje; v nedeljo zjutraj vozi iz Bruxellesa menda zares brez števila lvakov.

Vozimo se skozi predmestja in smo brz sredi ravnine, v široki Flandriji. Ravna je, pa vendarle ne popolna ravnina; vidi se, da je zemlja razgibana kakor v velikih brazdah. Kamor gledam, je vse v njivah, vse lepo obdelano, sadeži pričajo o bogastvu. V dalji tu, tam majhen gozd, ki zaslanja nebo. Med njivami široka cesta; drevesa rasto ob nji, tako da je videti, kakor da potujejo drevesa v dolgih vrstah. Tale visoka drevesa, ki v daljavi zastirajo nebo, so najmarkantnejša oblika flandske pokrajine; namesto hribov so, ki po drugod zastavljajo obzorje; tu ga zastavljajo mogočna drevesa, s svojim ogromnim vejevjem, kipečim v veličastnih kupolah v nebo. Hiše v njih pa so domala vse majhne; podolgovate in ozke, tako da spominjajo do neke mere na slavonske stavbe. Ali vse so iz rdeče opeke, neometane, nepobeljene, ali pa so morda pobarvane v tem načinu. Domala vse so te vrste; temnordeče hiše se vrstijo na obeh straneh prav kakor v valonski Belgiji. To je tu očitvidno zelo v čislih, zakaj tudi večje hiše v mestih imajo te vrste vnanjost tudi vile sem videl, ki so morda celo dekorirane v obliki živo ali temnordeče opeke, s svetlimi belimi pasovi prepasane. Tudi javna poslopja, šole itd. so zgrajena v tem stilu. Ne morem pomagati; meni ni všeč.

Ali okrog hiš, okrog vasi so njive, kakor en sam vrt; bogato obložene, prekipevajoče zdravja in plodnosti. Tu, tam vrt v prelepih rdečih tulipah, ali belih, rumenih cveticah, ki jim človek ne ve imena. Vmes kos travnika tam se pasu krave; okrog vasi, okrog hiš, ki jih mnogo stoji posamič, obilo sadnega

drevja. In nad vsem toplo nebo, nekoliko megleno, z budečimi se svetlimi prvimimi oblaki.

Pa kako je tu vse urejeno. Drevesa ob cestah in kolovozih so v vrstah, drevo od drevesa v enakih razdaljah; drevesa v gozdčkih v bližini so zasajena v pravih vrstah, v vseh smereh so razdalje enakomerne. Vse je tako korektno, celo natič na fižolovih njivah je v pravilno odmerjenih enakih distancah.

Se v vagonu je ta pravilnost; razdeljen je v pet oddelkov po dve klopi, pregraje med njimi so tako nizke, da se zložno pregleda ves prostor. Na vseh klopih pravilno po štirje in štirje, tako da je voz kakor šolska soba; še ob oknih stojita po dva in dva, ne več. Vse je nedeljsko, veselo, vedro, kakor je veselo in vedro to lepo flandsko jutro. Po nekaj postajah se je ob oknu nabrala družba mladih fantov, ki kakor da se pripravljajo na prešerno veseljačenje. Govorijo flamsko in pričeli so prepevati; flamska pesem je to, prva, ki jo slišim. Mirno vesela se mi zdi, niti poskočna, niti turobna.

Domala vse to se pelje v Ostende, kopat se v morje. Gledam obraze; niso ne francoski, še manj nemškimi podobni, nekako bolj široki in oglati; in pa zelo raznovrstni. Čudim se le, da je toliko bledikastih vmes, zakaj tu v Flandriji je videti vse tako polno zdravja, da moram misliti na Palietra in pojedine starih flamskih in holandskih slikarjev. V dveh ali treh vaseh ob železnici so se videle priprave za velike popoldanske veselice.

Pričakoval sem, da je Flandrija polna mlinov na vetér, pa jih je videti prav zelo malo.

V Gandu izstopi malokdo, vse se pelje naprej do Ostenda, do morja.

Gand pozdravi popotnika takoj zelo prijazno z velikim, širokim trgom, ki mu tvorijo fronto domala prav na okrog hoteli, restavracije in kavarne. Sedim v kavarni in gledam na kolodvorsko poslopje, ki je velika, v obliki starodavnega gradu koncipirana zgradba, s temnordečo opeko v vsem obsegu. Dober zajutrek, obilo porcijo z dvema žemljama, pravima žemljama, kakor jih še vsi

pot ni bilo videti nikjer, in sirovim maslom, vse za tri belgijske franke in pol, po naše takrat dobrih pet dinarjev.

Kolodvor (Station Gand-St. Pierre) je dovolj daleč od središča mesta. Nad vse je prijetna pot proti mestnemu centru, saj mi ima Gand mnogo povedati, Gand, flamski Gent, stara prestolica bogate Flandrije, ki je videla slavne čase. To je že daleč od preteklosti, ali Gand gotovo ni popolnoma pozabil svoje slave. Tu je bil rodni kraj in dvor cesarja Karla V., onega imenitnega gospoda, ki je imel državo, da ni solnce v njej nikdar zašlo, onega gospoda, ki je gospodoval tolikim narodom, pa mu je bila flamščina materni jezik. Tu sta ustvarjala brata van Eyck, tu je bilo središče bogastva, patricijskega blagostanja, plemiške objestnosti; tu so nekdanj gospodovali flandrijski grofje. Tu je bil nekdanj najbogatejši, najkulturnejši del Evrope, ki se je kosal z Italije najboljšimi pokrajinami in ki drugod na kontinentu ni imel vrstnika.

Grem v mesto, enostaven načrt mi je vodnik. Ulice še niso žive, ljudi ni mnogo, mnogo pa je solnca, toplega, prijetnega, kakor da je tu jesen; skromne, svetle hiše so v njem še toplejše in mirno-zadovoljnejše. Tako se mi je razodel Gand: mirno provincijalno mesto, ki je očitno že davno pustilo ambicijo in je zadovoljno s svojim solncem, mehkim flandrijskim nebom in prazniškimi nedeljskimi oblekami; meščani se v njih zelo dobro počutijo, ogledujejo se samozadovoljno in nikamor se jim ne muči. Saj je nedelja zjutraj. Če bi ne bile hiše povsem druge, bi mislil, da grem v Ljubljani po eni glavnih cest s periferije proti pošti, kjer se zbira promenada.

Tudi tu se zbira promenada. Na Place d'Armes je to, ki se imenuje po flamsko Konter, sredi mesta. O, tu je lepo in prijetno v nedeljo dopoldne, proti pol dnevu. Promenadni koncert je: Openbare Concerten, nekaka civilna godba igra in flamska mladost promenira med drevoredi. Kaj mladost, vsa leta so tu, resna in manj resna in preveč resna tudi. Nenavadno prijeten občutek, pomešati se med solidno meščansko publiko. Pa ne le publiko; Gand ima rad rože in ves pravokotni trg je v notranjih straneh zastavljen s cvetjem. Prodajalci in prodajalke imajo majhne stole in stojala, tam sede in prodajajo cvetice. Kamor pogledam, cvetje, rdeče, bele, rumene in še drugačne krizanteme, astre, nagelni, lilije, celo resje. In vse

kupuje rože, celo cvetice v lončenih posodah so na prodaj, dasi je nedelja in javen koncert s promenado.

Po temperamentu nekaj podobnega kot Ljubljana, več gotovo ne. Elegance pa ne mnogo; očitno se cvetlične redute na Kontru noblesa ne udeležuje, ker se po mestu vidijo elegantnejše stvari. Govori se največ flamsko; a vmes mnogo francosko; mnogi, ki se sprehajajo, nosijo s seboj časopise, a vse so to francoski listi, flamskega nistem opazil niti enega. Z obrazi je ista, kot na potu; kažejo tip, ki ga ne poznam še, neke nedoločne rase, nimajo skupnih značilnosti; bolj široki so in nepravilni, po večini nelepi. Presenetilo me je, da je vmes toliko svetlih in sivih, naravnost vodenih oči in bledih obrazov; morda jih prav to dela nezdrave in nelepe. Ali vmes je tudi obilo temnih tipov, celo zelo temnih. Tudi ta raznolikost spominja na naše kraje in ljudi; velika mešanica je očitno tam in tu.

Sila interesantna je hoja po centralnih delih Ganda. To je mesto, kjer se počutiš prijetno; tu je nekaj enotnega, homogenega, dasi je Gand narastel že na 211.000 ljudi, (mesto samo 167.000, predmestni kraji 44.000), mu vendar novi čas ni popačil karakterja. Industrija, ki je zelo cvetoča, je ostala na periferiji, mesto samo pa je nepokvarjeno ohranilo svojo zgodovino v kolosalnih zgradbah in prav tako v novejših stavbah, ki niso velikomestne, ampak prijetne ali celo lepe.

Predvsem pa presenetli človeka, ki pride semkaj iz Bruxellesa, uspeh flamandizacije. V Gandu se ne da utajiti, da se flamstvo ne išče več, marveč da se je tudi že našlo. V emancipaciji od francoščine je Gand že močno napredoval; ulični napisi so seveda dvojezični, a flamščina je na prvem mestu; ta sistem je izveden povsod in dosledno. Važnejše je seveda, da so napisi na trgovinah in lokalih le v majhni meri samofrancoski, po velikem delu dvojezični, precej pa jih je že samoflamskih. Seveda se vidi, da se flamščina šele bori za mesto na solncu; po izložbah, prodajalnah in lokalih prevladuje francosko časopisje; dolgo je bilo treba, da sem našel na trgu pri katedrali prvo knjigarno s flamskimi knjigami in revijami; teh stvari pa izide največ v Anversu ali Antwerpenu in Gandu. Vidi se, da je Gand eno izmed središč flamskega narodnega preporeda; toda v tej knjigarni je poleg razmeroma majhnega od-

delka s flamsko literaturo mnogo bogatejša obilica francoske književnosti. Kako se ne bi pred to izložbo spomnil na našega Schwentnerja pred leti, ko je bilo v njegovih oknih približno enako razmerje med slovensko in nemško knjigo. Imena firm so po Gandu seveda po veliki večini flamska. V mestu je posebno »francosko« in drugo »flamsko« gledišče, označeno samo s tem imenom.

Niti srednji mestni deli niso posebno živahni, dasi je v nedeljo, malo pred poldnem. Toda zato pa druge stvari odtehtajo temperamentni defekt. Nekje sem bral, da je Gand »lepo in čudovito« mesto minulih stoletij, danes velik in veličasten muzej arhitekture. In to je točna označba. Res da Gand nima tako lepega Glavnega trga kot Bruxelles, ali ima v centru zgradbe, ki so v vsem obsegu čudoviti spomeniki davne preteklosti in se po svoji homogeni značilnosti in nepopačeni lepoti, kosajo z bruxelleskimi.

Vse te zgradbe stoje v središču mesta blizu skupaj, tako da so zares živ muzej. Če se človek postavi ob reki-kanalu Lys — Gand stoji na sotočju Lys in Escaut (Schelde) — ob mostu Pont St. Michel, ima pogled na vse te čudovite zgradbe, predstavljajoče mogočna dela stavbarske umetnosti od IX. stoletja do naših časov. Tu je na levi strani Lys gotska cerkev St. Michel, na katero se naslanja star dominikanski samostan; stolp je ostal nedozidan ker

so delo prekinili verski boji 16. stoletja. Nedaleč odtod je Château des Comtes, kolosalni grad flandrskih grofov, zgrajen še v IX. stoletju; tu so imeli svoj sedež mogočni gospodarji bogate Flandrije, pozneje Svet flandrske grofije. V devetnajstem stoletju so pustili, da je zgradba propadala, za nekaj časa so celo v njej namestili tvornico. Šele leta 1887. je Gand spoznal, kako neprecenljivo dragocenost ima v tej starini in je dal grad restavrirati. Danes stojiš pred njim in ni treba nič fantazije, pa gledaš pred seboj stari Gand: tu je ves pravi srednji vek, z mrkimi zidovi, ki jih ne razvali nobena sija s prežečimi opazovalnimi stolpčiči in mogočnimi stolpi, ki izdajajo življenske nazore trde dobe, bojevitost starega flandrskega viteštva, orjaško voljo onih časov, ki je znala toliko hoteti, pa tudi toliko trpeti in prenesti. Château des Comtes govori o vsem tem in je prav v mrkem, skoro strašnem molku najzgovornejši.

Enako mračen, morda še mračnejši in v svoji težki silnosti veličastnejši je Le Beffroi, mogočni obrambni in opazovalni stolp gandskega meščanstva iz XIV. stoletja, visok 90 m; z njega je najlepši pogled čez mesto. Ob njem je velika Halle aux draps, sukarnarja iz XV. stol., oboje nenavadno mračni zgradbi in mogočni v svoji strahotni masivnosti. Tu je nastanjen mestni muzej, ki je za spoznavanje mestne zgodovine nenavadno inštruktiven.

Boj s puščavo.

Število človeštva stalno raste, zato se ljudje vedno bolj zanimajo za tiste obsežne dele zemeljske površine, kjer je izginilo življenje, kjer le veter s svojimi divjimi plesi oživlja pusto enoličnost. Obseg puščav pa se — kakor vse na zemlji — stalno izpreminja pod vplivom geoloških in drugih sil. V zadnjem času se začenja v to prirodno zadevo vtikati tudi človek, ki si je zastavil nalogo, da puščave kar najbolj omeji in kultivira.

Kaj pomenijo puščave, pričuje dejstvo, da 12 odstotkov zemeljskega kopna odpade na pustinje. Človeku se je že v pradavnih časih zdelo škoda, da leži toliko zemlje neizrabljene, in je venomer ugibal, kako bi obvladal puščavo. Stoprav moderni tehniki se je posrečilo »ukrotiti« vsaj bolj »nedolžne« nerodo-

vitne pokrajine; uspehe v tem pravcu kaže procvit Egipta, Sudana, južne Afrike in Avstralije. Težje je s pravimi peščenimi puščavami; tu se zdi, kakor da bi bil zaman ves človeški trud. Izkopani ostanki krasnih rimskih mest, ki jih je pokril pesek severnoafriških pustinj, so zgovorna priča nekdanjega življenja v teh pokrajinah. V rimskih časih so dovajali vodovodi obilo vode in omogočili ljudem življenje v sicer pustem svetu; kar se je dalo storiti pred dvema tisočletjema, bi bilo tem lažje izvedljivo v naših dneh, saj je sodobna tehnika neprimerno popolnejša od rimske. Seveda pa ima tudi največji napor omejene možnosti.

V Zedinjenih državah ameriških je bilo l. 1919, 77.400 kv. km. umetno na-

pojene zemlje, kar pa je le neznamen del celotne puščavske ploskve, ki meri po O. E. Meinzerju 1.290.000 četvornih kilometrov ali šestino površine Zedinjenih držav (brez Aljaske). To se pravi, da samo v Zedinjenih državah zavzemajo puščave toliko prostora kot iznaša devet češkoslovaških republik. Zgolj neznamen del teh tal bi se dal uporabiti v poljedelske namene, zakaj pozabiti ne smemo, da je količina vode, ki je za napajanje tal nujno potrebna, dokaj omejena.

Največja izmed vseh puščav na svetu je Sahara. Sicer tudi saharške pokrajine niso brez dežja, vendar je le-ta zelo nepravilen; navadno pade v podobi naglih in kratkih nalivov; na leto ga je komaj za 10 cm. Poglavitna znamenja Sahare so suh zrak, visoka dnevna temperatura (do 70° C) in hkrati precejšen nočni hlad. Rastlinstvo se držl samo pri rečnih koritih. Veter je edin znak življenja in gibanja v strahotnem miru peščene puščave.

Saharske reke, ki često poplavijo obrežja, nanosijo v kotanje, ki jih izkopljejo vetrovi, nekoliko blata, kjer brž poženejo rastline. V splošnem pa je v Sahari vedno manj vode. Izmed oaz ima najlepši položaj Kufara, ki leži natančno v sredini libijske puščave, 400—500 km v vseh smereh od obljudenega ozemlja. Dosej se še ni moglo povsem sigurno dognati, odkod priteka semkaj toliko vode, da se preživi več tisoč prebivalcev. V Fezanski oazi se pojavlja voda v več jezerih, ki pa so ležišča malarije; prebivalstva je okrog 50 tisoč. V celoti zavzemajo saharške oaze docela neznamen del ogromne puščavske površine. Najbolj pust del Sahare so tako zване »taneruffs«, t. j. puščave sredi puščave. To so najstarejši deli Sahare, ki so v teku tisočletij temeljito usahnili. Med spodnjim Truatom in Tibrabuktom je prostor v daljavi 525 km brez vode. Rosita Forbessova je morala na svoji poti v Kufo prepotovati 300 km brez vsakršne vode. Hassanein Bev pa iz Owenata v Erdi 430 km.

Življenje v oazah pa ne zavisi samo od vode, temveč tudi od prevoznih sredstev. Živa ladja v puščavi — kamela — se je pojavila v Egiptu v 6. stoletju pred Kristom, v zapadni Sahari pa se je razširila stoprav v rimski dobi. V tem času je živelo v Sahari zgolj črno-polto ljudstvo, izvzemši Egipt. Dejstvo, da se je kamela pojavila v Afriki tako pozno, razlagajo nekateri z domnevo,

da so bili nekoč v Afriki ugodnejši klimatični pogoji in da se afriška tla vedno bolj suše. V zadnjem času pa se kaže, da se pod primernimi tehničnimi pogoji lahko vrne tudi v puščavo — v krajih namreč, ki so bili nekoč obljudeni — nekdanje življenje. Ali kakorkoli se bo že tehnika razvila, zaloge uporabljive vode bodo vedno omejene. Lahko pa se nadejamo, da bo tudi Sahara taka, kakršna je, koristila človeštvu. Predvsem ima obilo mineralij; ni pa tudi nemogoče, da se bo lahko že v doglednem času izrabljala energija solčnih žarkov, ki se v Sahari v ogromnih količinah izgublja. Učenjaki tudi mislijo, da se bodo dali celo saharški vetrovi vpreči v službo človeške tehnike. Ali pravo korist bi imel človek od Sahare stoprav tedaj, če bi znal delati umeten dež oziroma ako bi mogel vplivati na one atmosferske sile, ki dajejo padavine. Dokler ne bo ta uganka rešena, bo ostala Sahara v splošnem taka, kakršna je dandanes.

Tudi v južni Afriki so obsežne puščave. Posebne komisije so jih natančno preiskale in dognale, da se bo dal komaj en procent te površine izpremeniti v rodovitno zemljo. Po tem takem se ne bodo uresničile sanje o bodočem velikem vrtu v sedaj pusti Južni Afriki. Možnosti so omejene, boj s puščavo težaven. V Avstraliji je 5 milijonov km² zemlje, ki se ne da gospodarsko izkoristiti brez umetnega namakanja, a temu so tudi postavljene dokaj ozke meje.



Eksotični kraji in ljudje.

V rdečem Taškentu.

Sredi neskončnih kirgiških step stoji cvetoče mesto, ki še varuje duha stare mohamedanske kulture. — Kako se počutili Orientalci pod boljševiško vlado?

Z veliko brzino je drvel ekspresni vlak Moskva-Taškent čez kirgiško ste-po. Izprva bi človek mislil, da je ste-pa brez kraja in konca. Kamorkoli pogledaš — nikjer ne opaziš drevesa, še skrom-nega grma ne; nikjer ni človeškega bitja. Najprej se polasti človeka neraz-ložno čustvo puščobe in osamelosti, po-časi pa odkrije v tej pokrajini z ne-skončnimi obzorji nekak svojevrsten čar. Po dolgi vožnji se jame pokrajina izpreminjati: zrak postane prijetnejši in se ti zdi, da lažje dihaš. Sapa prinaša odnekod vonjave. Zdaj se vrste lepe hiše, vrtovi s krasnim drevjem in pe-strimi cveticami. Že smo v bližini Ta-škenta, ruskega Bagdada. V dolgih vr-stah se odmikajo našim pogledom pre-krasni vinogradi. Vrtovi, kjer nudi šte-vilno drevje cveticam hlad in varstvo pred pekočimi žarki, se nam zde začudo sanjavi, dejal bi, tajinstveni; podobni so obrazom ljudi, ki bivajo v teh hišah: nenavadno lepi so, a videz jim je strog in hladan. To so večinoma Uzbeki, ali kakor so jih nekoč imenovali: Sarti. Danes je postal ta naziv žalitev, zakaj »sart« pomeni v jeziku domačinov »peš« — tako mi je razlagal popotni to-variš, ki je doma iz teh krajev.

Taškent je cvetoča oaza sredi ogrom-ne puščave in civilizacijsko središče vzhoda. Težko boš našel v sovjetski Rusiji razen Moskve še kako mesto, ki bi bilo tolikanj prikupljivo kakor je Ta-škent. Pisane množice ljudstva vrve po ulicah ali se zabavajo po parkih, kavarnah in kinematografih. Nobenega zna-menja ni, da smo v malem mestu, nič nas ne spominja, da bi bili v Rusiji. Ali se sovjetska vlada ne more v teh krajih dovolj uveljaviti, ali pa je njena rezerviranost zgolj taktika? Vse mesto je pi-san orientalski bazar, hkrati pa tudi tr-govinsko skladišče zapadne Evrope.

Kakor večina iztočnih mest, ki se jih je dotaknila evropska civilizacija, ima tudi Taškent evropsko in domačo četr-t. Ali celo v »novem mestu« niso popol-noma izginile nravi in navade domači-

nov. Tu je mnogo majhnih čajarn, ki ima-jo lesene stolice kar na ulici. Pred njimi sede prekrizanih nog častitljivi Uzbeki. Imajo dolge bele brade, život pa jim ovijajo raznobarni »šalati«. Okoli glave so si večje in okusno ovili tur-ban. Sede ravnodušno in srebljajo svoj čaj. V trgovinah evropske četrti Ta-škenta najdeš veliko evropskih izdel-kov, med njimi največ blaga nemškega izvora. Zastopane so tudi najnovejše tehnične iznajdbe, ki se v teh krajih rade prodajajo. Med trgovci je malo Rusov, ki najbrž sploh niso preveč pri-ljubljeni; če vstopiš v trgovino, vidiš za pulti ljudi, ki so s svojimi bradami, pla-šči in potezami obraza bolj podobni modrim filozofom kakor praktičnim tr-govcem.

Stara mestna četr-t je daleko manj prikupljiva. Zdi se, da spi podnevi in ponoči; če greš po zakotnih ulicah, ti prihaja občutek, da si v izumrlem me-stu. Ulice so ozke in zanemarjene; če ne paziš, lahko na vsakem koraku vstopiš v potoček črne, smrdljive tekočine. Tej čudni kanalizaciji gnojnice se ima Taškent zahvaliti, da je sredi neskon-čnih puščav ves cvetoč, podoben divne-mu vrtu. Ta tekočina je pogoj njegovega obstoja.

Stari Uzbeki so tip izredne moške le-pote. Njih dolge bele brade se krasno prilegajo zagoreli barvi obraza in jim dajejo karakterističen videz. Zato pa najdeš med mladino začudo malo lepil tipov. Pozna se, da so se jeli Uzbeki preveč mešati z drugimi rasami musli-manske vere, ki bivajo v sosesčini: s Kirgizi, Perzijci in Tatari. V splošnem pa lahko razločiš dva očitno prevladn-joča tipa. Prvi se približuje kirgiškemu in kaže sorodnost z mongolsko raso. Drugi tip je perzijski; označujejo ga ra-ven nos, pravilno obličje, velike in ži-vahne oči.

Lepi pa so v teh krajih zgolj moški; o ženskah tega ne bi trdil. Na njih ni nič izrazitega; telesne oblike so grobe, hoja in kretnje brez nežnosti. Sicer so jako boječe in beže po ulicah, kakor da bi se hotele skriti. Črno zakrivalo, ki jim pokriva obličje, jih stori še manj pri-kupljive in zreš začudeno na ta člove-ška bitja. Ako veter nekoliko razkrije

zakrivalo, ugledaš poteze prezgodaj postaranega obraza. Dognal sem, da niso preveč v zadregi, če jih pred tujcem veter malce razkrije. Ali brž ko se približa domačin, postanejo zmedene in urno popravijo nerodno zakrivalo. Samo komunistične žene (ki pa jih je med ženami Uzbekov zelo malo) hodijo po ulicah razkritega obličja, med tem ko se doma trdno oklepajo običajev, ki so jih podedovale od prednikov.

Uzbeki žive še vedno v mnogoženstvu. Harema v pravem pomenu besede ne poznajo. Uzbeku je harem celotno njegovo gospodinjstvo, a s to razliko, da ima več žena-gospodinj. Tujec ne bi našel tu prav nič romantike. »Haremske dame« so v resnici drugačne nego jih opisujejo razni romani. Če se prepirajo in lasajo med sabo, ni kriva ljubosumnost ali strah, da ne bi več možu ugažale in da bi jih utegnil nadomestiti s kako mlajšo ljubimko. Take reči presega duševno in čuvstveno obzorje teh dokaj omejenih žena. Prepri izbruhne zavoljo gospodinjstkih vprašanj, zaradi slabega kosila ali premalo opranega perila in podobno; to je običajen povod vseh »haremskih dram«. Če pa se že pojavi ljubosumnost, je navadno ljubosumna najmlajša na najstarejšo in ne narobe, ker ji zavida, da ima pri gospodinjstvu prvo besedo.

Ženska komunistična društva v Taškentu nastopajo zelo odločno zoper

J. Aul:

Turkestarska noč.

Turkestarsko nočno nebo je bilo višnjevo kakor indigo na perzijskih preprogah, Mlečna cesta, ki po nji — kakor pripovedujejo turanski pastirji — letajo ptiči v Meko, je bleščala nalik svetli reki. Zvezde, ki ne žare nikjer na svetu tako jasno kakor tu na vzhodu — nad buharskimi stepami in puščavami — so sijale kakor demanti.

Na revnem kaganskem bazarju, ki je bil v tem trenutku pribežališče afganistanskih in perzijskih postopačev, se je razlegalo enolično žalostno petje in daleč naokrog je vonjalo po izprijenem sezamovem olju.

Taval sem po glavnem in edinem kaganskem bujvaru, široki ulici z bolnišnico, jetnišnico, vojašnicami, rusko cerkvijo, rusko upravno palačo, lekarno, z dvema hoteloma, z biografom »Venera«, z banko in majhnim parkom, odkoder se je čul ženski smeh vmes

mногоženstvo. Sovjetske oblasti ne registrirajo Uzbeku več žena kot eno. Ali zvesti verniki korana, ki dovoljuje pravovernemu muslimanu štiri žene, se nič preveč ne zmenijo za boljševidske odredbe. Ko so se poročili s prvo ženo tako, kakor veleva državni zakon, gredo k svojemu Mollahu (duhovniku), ki jih poroči še z nadaljnimi ženami.

Značilno je, da obstoji v boljševidskem Turkestaru še neko družabno zlo, ki se ga človek ne bi nadejal: suženjstvo. Revni Uzbeki prodajajo svoje otroke bogatim trgovcem, posestnikom in drugim kot sužnje. Za dokaj neznatno vsoto lahko vsak domačin kupi dečka ali deklico, ki mu mora do smrti zvesto služiti, slepo ubogati vsak njegov ukaz, biti z dušo in telesom na razpolago svojemu gospodarju, ki lahko vsak čas sužnja proda, ne da bi mu bilo treba pred kom polagati računa. V samem Taškentu so sicer taki primeri redki oziroma se skrbno prikrivajo, ali na kmetih so kaj pogost pojav in ljudje ne vidijo v njem nič nedovoljenega.

Turkestar je nudil s svojim povsem svojevrstnim svetom obilo motivov za film in se človek kar čudi, da ga niso že odkrili filmski režiserji, ki so dandanes čisto v zadregi za izvirne motive. Vsekakor je to ena izmed redkih pokrajin, kjer še žive stare orientalske pravljice. (*»Le Messenger polonaise«*.)

med polglasnim petjem, sviranjem na gitaro in brenkanjem na balalajki.

Poslednje, zakasnele karavane s tovari čaja iz Indije so se leno pomikale po cesti, namenjene v »sveto« Buharo, ki leži tri ure od Kagana. Oblaki rumenega prahu so se dvigali s ceste. Zvonenje karavanskih zvoncev je postajalo vedno tišje in se počasi izgubljalo v daljavi.

Kagan, dokaj revno, napol evropsko mestece, ki leži na eksteritorialnih tleh buharskega kanstva, še ni spalo, čeprav so bile že pozne ure; zakaj v Turkestaru, kjer je poleti subtropska vročina, se ljudje stoprav z večernim vetrcom nekako predramijo k pravemu življenju.

Bilo je ob enajstih ponoči, ko sem vstopil v »Furor«, vrtno restavracijo mestnega kina.

«Pozdravljeni!» se je oglasil globok bas, ko sem bil vstopil na vrt.

Okroglo, srečno obličje Akimova, približno petintrideset let starega, malce rejenega felčarja (pomožnega zdravnika) kaganske bolnišnice, se je dobrodušno smehljalo izza belo pogrjnene mize.

«Prisedite», je velel Akimov. «Bova skupaj večerjala. Saj se nisva že dolgo videla.»

Sedel sem za mizo.

«Kako se vam kaj godi? Kaj je novega pri vas v Emir-Abadu? Pravkar sem prišel semkaj. Kaj bova večerjala? Nocoj imajo presnega lososa. Pa si dajva narediti šašlik*. Pokrepčava pa se z vodko. Naročil sem že steklenico prave epifamovske.»

«Hej, prijatelj!» — je zavpil Akimov natakarku, «prinesite nama čajnik.»

Kmahur je postregel natakark s čajnikom in z vodko, ki pa je bila skrita, zakaj v Rusiji je veljala takrat alkoholna zabrana. Akim je natočil in mi napil:

«Na vaše zdravje in za skorajšnji vaš povratek iz ujetništva.»

Pila sva in večerjala, medtem ko so iz kina prihajali zvoki godbe.

«Če ne bi bila vojna, prijatelj,» je jel pripovedovati Akimov, «ne bi za nič živel v tej bedasti deželi, v Turkestanu, ki je skrit najdalje za božjim hrbtom. Predvčerašnjim sem poslal rodbrino: ženo in oboje otrok na Rusko. Šli so v našo rodno vas, kjer niso bili že dobra štiri leta. Zoprni mi je Turkestan, do vratu sem ga že sit. Hrepenim po gozdovih, po ruski prirodi, po belih brezah, po pisanih travnikih, po snegu in saneh; toži se mi po ruski zimi. Tu imaš sam pesek, kamele, veter, osle in pekoče solnce. Zdi se mi, da nosim na vratu namesto glave trdo kuhano jajce. Kaj čuda! Saj turkestarsko solnce posuši človeku i kri v žilah i možgane v glavi... Le pogledite jih, domačine! Pri njih je vse narobe; to, kar je za nas črno, je za Turkestanca belo. Še živi ljudje so podobni mrličem, hodijo po ulicah kakor da bi sanjali; ko pa kdo umrje, ga brž sežgejo. Ženin plača do to nevestinim starišem, ne narobe, ne veste pa ne vidi preje v obraz, dokler nista poročena. Moški si brijejo glavo, ne brk, a brijejo se tudi muslimanske žene, zakaj običaj velevala, da ne sme

biti niti dlačice na ženskem telesu. Po-vejte mi po pravici: ali ste že slišali kaj takega? In zdaj pomislite, kako protislovno je, če kaznujejo prešustvo s smrtjo, vsak mož pa sme imeti štiri žene! Karkoli primote, vse stoji pri njih na glavi. In potlej: več otrok ko imaš, več veljaš v njihovih očeh. Ponoči, ko mi počivamo in imamo radi, če je vse tiho, grme po buharskih ulicah nešteti bobni in tamtami. Moj Bog, samo enkrat sem moral prenočiti v nekem buharskem mestu v karavan-saraju*, ali vso noč nisem mogel zaspati, toliko so domačini udrihali po hudimanih bobnih. Ali veste, da ti tudi jedo drugače kakor mi? Pred kosilom pijejo čaj, juho pa imajo po kosilu. In ne da bi vam dali žlico k juhi ali vilice k mesu: narežejo kruha in zdaj jej, človek božji, kakor veš in znaš. Na vsem svetu ni tako sladkega in velikega grozdja kakor v Turkestanu, ali domačini ne pripravljajo vina. Rajše jedo grozdje namesto sladkorja k čaju. Vodke in vina ne pijo, zato pa se tem obilneje opajajo z opijem in hašišem, da tako vodi-jo Mohameda za nos. Vsak dan hvalim Boga, da sem se rodil na ruski vasi, ne pa v 'sveti' Buhari.»

Bližala se je polnoč.

Zvezde so postale še svetlejšee kakor so bile zvečer. Vsak trenutek so švigali čez nebo meteorji in pršili cel dež krasnih isker.

Pripravljaj sem se k odhodu.

«Kam pa zdaj?» je vprašal Akimov. «Ali se vam hoče v Emir-Abad?»

Emir-Abad je bila prva postaja buharske železnice, približno pol ure hoda od Kagana. Ondi sem tiste dni prebival.

«Pozno je že; čas ni več pripraven za pot. Ali vas ni strah samega? Po mestu in okolici se potepa veliko afganskih in perzijskih klativitezov. Če kakemu kristjanu zarežejo vrat, imajo vesel dan; saj veste, da verujejo, da jim bo tako Mohamedov paradiz še bolj zasiguran.»

«Ne zadržujte me,» sem dejal. «Saj sem že tolikokrat hodil ponoči ali navsezgodaj v Emir-Abad in se mi nikdar ni nič pripetilo.»

«Komaj dva tedna sta minila,» je nadaljeval Akimov, «ko so umorili nekega Sarta, ki je bil šel v Buharo na sejem. Nocoj ste moj gost in prenočite

* Turkestarska jed: na ražnju pečeno merjaščevo meso.

* Gostilna, kjer se ustavljajo karavane.

pri meni. Kaj ko bi se vam baš nocoj pripetila kaka nesreča med potjo? Do smrti bi si lahko očital, čeprav ste ujetnik. Pri meni ste na varnem. Lepo se naspite in pojdete jutri domov. Previdnost v teh krajih nikdar ne škoduje! Mar niso ob nedavni vstaji poklali dovolj ruskih ljudi? Zažejalo jih je po krščanski krvi, to je. A ne govore vam o ničemer drugem kot o «sveti vojni». Le nikar na pot! Pri meni boste kakor v škatli. Stanovanje je prazno in dolg čas mi je že po otrocih, po Volodji in Nadježdi.»

«Dobro, pa bom nocoj prespal noč pod vašo streho.»

✱

Akimov je bival na koncu mesta v dokaj zakotni ulici. Hiša je imela veliko, z nizkim zidom ograjeno dvorišče. Za hišo je tekel potok, ves zakrit z gostim grmičevjem, za potokom pa je bilo več ulic, ki so jih naseljevali Perzijci in Sarti.

Akimov je prižgal svečo in me skozi kuhinjo povedel v sobo. Iz kuhinje se je vstopilo naravnost na dvorišče.

«Jaz najraje spim na tleh,» je rekel Akimov in položil slamnjačo s postelje na tla tik pred kuhinjska vrata, ki so bila odprta na dvorišče.

«V sobi postane soparno in se pri vratih najlažje spi. Ležim z glavo pri odprtih durih, da bi moral stopiti tat preko mene, če bi me hotel ponoči obiskati. Tedaj pa bi se bil sigurno predramil. Vlezite se kar v sobi, a jaz bom varoval pred vrati. Boste videli, kako vam bo všeč ta ležaj. Kmalu bo zavel s puščave jutranji hlad, o, to je užitek...»

Slekel sem se.

Akimov se je vsedel na divan in dejal:

«Niti ne veste, kaj se mi je danes opoldne zgodilo... Sedel sem po kosilu na klopi pred hišo. Ulica je bila prazna; nikjer žive duše... Nenadoma pa je šla mimo muslimanska žena, vsa pokrita s črnim pokrivalom iz konjske žime. Po postavi in hoji sem sodil, da je bila mlada ženska... Ko je prišla blizu klopi, mi je šinilo v glavo: Čakaj, zdaj pa bom pogledal, kaka si pod črnim zakrivalom. Ne vem, kako sem se mogel tako izpozabiti. Pil sem preveč likerja in postal malce razigran, prešerne volje. Ko je prišla blizu mene, sem jo pozdravil:

«Salem alejkum!»

V trenutku, ko se je ozrla name, sem ji strgal zakrivalo z obličja... Imel sem srečo. Lahko bi se mi bilo zgodilo, da bi bilo kako staro babše; no, pa sem naletel na lepotico. Velike, črne oči, ustnice kakor maline, v nosu srebrn obroček z modrim draguljem... Prestrašila se je revica in jokaje zbežala. Zakrivalo mi je ostalo v roki... Skoraj mi je bilo žal za njo... Pogledajte, tu-le imam to dragocenost muslimanske žene...»

Akimov je vzel v roke grobo spleteno črno zakrivalo, ki je ležalo na divanu.

Zares... Čudil sem se Akimovu, ki si je z zakrivalom zakril obraz in smeje pravil:

«Bo-bo-bo! Tako bom plašil Volodko, ko se vrne z mamo iz Rusije. Deček je vedno bežal pred zagrnjeno muslimansko ženo. Saj so res podobne živim mumijam...»

«Ali ni nihče prišel po zakrivalo?» sem vprašal Akimova.

«Mar menite, da bi bil bežal pred njim? Hotel bi ponesti v Rusijo vsaj ta spomin na Buharo.»

«Brez dvoma zanimiv predmet,» je pripomnil. «zakaj muslimanska žena vam rajši pokaže najintimnejši del svojega telesa nego obraz... Ko sem živel v Katta-Karši, Gurašu in Šahr-i-Sabru, so me često klicali k bolnim muslimanskim ženam... Lahko sem se dotikal njihovega živpta in gledal njih nagoto, ali obraza mi ni pokazala niti ena muslimanka...»

«Sicer pa je tako-le zakrivalo za obličje kaj koristna reč. Moj Bog, vse življenje nisem videl toliko muh kot en sam dan v Turkestanu. Zdaj, ko imam zakrivalo, si lahko pomagam proti muham...»

Med tem se je dvignila luna nad strehe sosednih hiš in posvetila v sobo. Nekje v bližini se je oglasil petelin.

«Petelini kikirikajo, treba bo spat,» je rekel Akimov in šel v kuhinjo. «Kako kratke so turkestarske noči!»

Želel mi je pokojno noč, kakor pravijo Rusi in se vlegel na slamnjačo pred durmi. Kmalu sem čul njegovo smrčanje.

✱

Ne vem, koliko časa sem spal, ko me je predramilo neko žumenje.

V sobo je sijala polna luna.

Zunaj so se oglasili koraki.

Bržčas je Akimov zaprl duri, sem si

misli, — zakaj skozi odprto okno je vela s puščave blagodejna jutranja sapa. Zopet sem zaspal.

Ko sem se vzbudil, je že svitalo. Z bližnje kaganske mešite se je oglašala mujezinova pesem.

Za hip sem jo poslušal. Nato so zazvonili karavanski zvonci.

Šle so karavane na dolgo pot iz «svete» Buhare v Perzijo in Indijo.

In spet sem zadremal.

★

Solnce je že svetilo v sobo in gorki žarki so trepetali na pozlačeni ikoni v kotu zakonske spalnice Akimovih.

Bilo je ob sedmih.

«Zaspali smo», mi je bila prva misel. Vstal sem in se oblekel.

V kuhinji je bilo tiho; le muhe so brenčale, Akimova ni bilo. Nemara je odšel kam po zajtrk?

Na mah me je streslo po vsem životu. Pri vratih je ležala velika luža krvi in na pragu se je valjala odsekana glava Akimova z izbuljenimi očmi. Muhe so kakor blazne brenčale okoli mrliča.

Ali se je maščeval kak domačin zavoljo zakrivala? Oče ali brat osramočene devojke? A kje je zakrivalo?

Pogledal sem po kuhinji in pretaknil vso sobo. Hotel sem pokriti krvav obraz nesrečnega Akimova z usodnim pajčolanom iz konjske žime. Še snoči se je bil veselil, da se bo z njim zavaroval pred muhami...

Ni ga bilo. Izginil je.

Nesrečni Akimov, kaj si iskal pod zakrivalom buharske mladenke? Kaj si hotel najti pod njim? — Našel si smrt...

In na mah me je prevzela misel, ki si mi je tako često vsiljevala v teh krajih: da je življenje zgolj slučaj, kizmet, kakor pravijo moslimi.

Če preživiš nekaj let v Buhari, moraš nujno postati fatalist. Nič te več ne začudi in nič ne gane. In spričo dogodka, kakor je zgodba Akimova z zakrivalom, se ti obude v mislih besede arabskega pesnika:

«Človek, našel si, kar ljudje vedno najdejo — smrt. In turkestanska luna ti bo zadnja priča.»

(Iz «Širým světem», 1927.)

BELEŽKE.

Čehi slave v zvezi z deklaracijo, ki jo je podal v maju l. 1917. Český sváz obenem z Jugoslov. klubom, tudi deseto obletnico manifesta čeških pisateljev. Le-ta je dal pobudo k dunajski deklaraciji. 222 pisateljev z Aloisom Jiraskom na čelu je podpisalo v prvi polovici maja l. 1917 plamenečo izjavo, ki je razsvetlila kakor meteor zamračeno češko nebo. Tu pravijo pisatelji na naslov čeških poslancev:

«Čas je že, da se razvije pred vso Evropo naš narodni program in da ga branimo do skrajnih meja, dokler se ne bo na vsej črti izpolnil. Zakaj češki narod se ni nikdar odpovedal in nikdar izgubil vere v njegovo uresničenje.»

Dalje pravi manifest:

«Demokratska Evropa, Evropa neodvisnih narodov, je Evropa jutrišnjega dne in bodočnosti. Narod zahteva od vas, gospoda, da ne imejte v tej važni dobi prekrizanih rok...»

Manifest se končuje zelo odločno:

«Če ne morete storiti tega, kar narod pričakuje od vas, odpovejte se svojim mandatam, preden vstopite v državni zbor in apelirajte na to, kar

vam bodi najvišja instanca: na narod češki.»

Ves narod je razumel ta klic svojih književnikov in mu navdušeno pritrjeval, pisatelji pa so pokazali, da žive z ljudstvom in da so res pravi narodovi klicarji in voditelji...

★

«Literarni rozhledy», ki jih izdaja zveza knjigarjev in založnikov v Pragi, prinašajo v 8. številki še zadnje odmeve «knjižnega tedna», ki se je vršil meseca aprila na Češkoslovaškem. Na prvi strani je v obliki telegrama zahvala predsednika Masaryka iz Kaire, karor mu je bil z zborovanja poslan pozdrav. Masaryk pravi: «Zahvaljujem se za spomin in pozdrav! Ako morem od tod kaj prispeti k razširjenju, kakor pravite, poštene knjige, se rad pridružujem vrstam ljubiteljev knjig. Knjiga je utelešenje preporodnih in prosvetnih narodnih ciljev in želel bi, da bi vsak zaveden državljan imel vsaj malo knjižnico, ki bi izražala njegovo osebnost. Na to morajo delovati ne le knjigarji in založniki, ampak tudi pisatelji in vlada. To je eden iz konkretnih ciljev tako pogosto zahtevane in enako pogosto pozabljene kulture politike, ki

jo mora v pravi demokraciji delati vsak inteligenten državljani.» Kot vedno, so tudi te besede Masarykove splošno, torej tudi za nas veljavne.

Poleg drugih člankov, posebno k sedemdesetletnici J. Herbena, znanega pisatelja knjig in brošur o Masaryku ter čeških zgodovinskih in kulturnih vprašanjih, je izšel v tej številki tudi «Kratek pregled slovenske literature od Prešerna do danes». Članek je napisala Silva Trdinova, slušateljica ljubljanske univerze. Na treh straneh je skušala podati v kratkih besedah vse glavne postavbe našega slovstva s pravo označbo njihovega imena in pomena. To se ji je v polni meri posrečilo in bo članek dobro služil v informacijo onim, ki se zadovolje z glavnimi podatki. Morebiti bi bil kot dodatek primeren za to glasilo čeških knjigarjev in založnikov kratek seznam naših glavnih del z navedbo založništev in cen za one, ki bi si hoteli naročiti kako slovensko knjigo. Z veseljem beležimo to propagandno kulturno delo iz vrst naših vseučiliških slušateljev.

★

Odkod poteka beseda Bolgar (Bulgar)? V listu »Bulgarska misal« skuša odgovoriti na to vprašanje profesor St. Mladenov. Seveda v tolmačenju imena svojega naroda ni prvi ne zadnji. Če je beseda turškega izvora, tedaj bi nekako pomenila »človek z Volge«; pa ni sigurno, da bi bila turška. Nekateri trdijo, da je germanska. Vprašanje je zavozljano z drugim: Odkod so Bolgari, h kateri rasi so se šfeli njihovi stari predniki? (Znano je, da so Bolgari tuje pleme, ki se je na pohodu čez Balkan ustavilo na fleh sedanje Bolgarije in se zlilo z ondotnimi Sloveni. Oni so jim dali jezik in kulturo, Bolgari pa tem Slovenom ime.) Nekateri (Hilferding, Roesler) trdijo, da so bili Finci, drugi pravijo, da so pripadali ugrjskemu plemenu kakor Huni. Domnevno ne manjka. Nemeč Tomasček zna bolje turški in trdi, da prihaja beseda »Bolgar« od turške »bulghamak«, ki pomeni toliko kot upornik. Bolgarski zgodovinar Zlatarsky in omenjeni Mladenov sklepata, da so bili stari Bolgari Turki. Zakaj so neki dobili ime po upornikih? Ker je del teh Hunov potegnil z Goti. Še ena domneva je: beseda »Bavarci« poteka od besede »Bolgari«; Bavarci in Bolgari so si tedaj sorodniki. Mislimo pa, da niso vse domneve izčrpane. Uče-

njaki imajo često več domišljije, kakor je hočejo imeti . . .

★

Julien Eismond je znamenit poljski pisatelj, ki duhovito biča sedanjo družbo, nje navade in razvade. Zdaj je izdal neke vrste komedijo, v kateri nastopajo razne živali. Vsaka izreka svoje mnenje in sodbo o uradih, o upravnih oblastih in drugih napravah in zavodih. Izmed štirinožcev je osel edini zadovoljen in trdi, da je vse v popolnem redu.

Ljudje zelo radi čitajo satire J. Eismonda. Kakor je videti, mu ne manjka duha. (»L' Europe centrale«.)

★

Kronika zadnjega beogradskega potresa beleži vrsto veselih anekdot. Redko srečo je imel prof. Mihajlovič, načelnik ondotne potresne postaje. Tistega dne ko je bil potres, je moral v beograjskem ljudskem vseučilišču predavati o potresih. In kakor da bi »višje sile« priznale aktualnost takega predavanja (tem silam je treba namreč povedati, da so v zadnjih letih izredno delavne), so stresle beogradska tla. Profesor Mihajlovič je dobil za predavanje docela nov material in je lahko slušateljem pokazal, da potres ni »sama teorija«.

S predavateljevega stališča je to brez dvoma sreča, zakaj priroda redko kdaj ob pravem času sama dobavi popularizatorjem prirodoslovja dokazilno gradivo. To pot je sama demonstrirala.

Kajpa, s stališča prebivalcev in posebej še slušateljev je v tej panogi bolje, če je kar največ teorije in nič prakse . . .

LISTNICA UREDNIŠTVA.

Višnjani. Hvala za prispevek. Izide. Pošljite še kaj!

Nadaljevanje. »Tehnike bodočnosti« je v današnji številki iz tehničnih razlogov izostalo.

Prijateljem dobrega vojaka Švejka: Pri- de prihodnjic.

Popravi! V zadnji številki je pri slikah k članku »Cinerarija« nastala tiskarska napaka: Slika na str. 553 predstavlja cinerarijo z zvezdnatimi cvetovi, slika na strani 554 pa velikocvetno, ne velikonočno cinerarijo.

Zaradi urednikove odsotnosti naj se rökopisi v mesecu juniju ne pošiljajo na njegov osebni naslov.

P. V. B.

Francoščina za samouke.

Metoda jezikovnega pouka na praktični podlagi

14

22.

La ville¹ d'Altdorf² impose³ une taxe⁴ aux femmes⁵ qui⁶ portent⁷ les cheveux⁸ courts.⁹

Genève,¹⁰ 23 novembre. — Le *Luzerner Tageblatt*¹¹ annonce¹² que¹³ la ville d'Altdorf a introduit¹⁴ un impôt¹⁵ sur . . . les cheveux⁸ coupés.¹⁶

En effet,¹⁷ à l'occasion¹⁸ de l'augmentation¹⁹ de l'impôt ecclésiastique,²⁰ on a gratifié²¹ les femmes à cheveux courts d'une taxe spéciale²² de 50 centimes. Elle ne ruinerà²³ personne²⁴ heureusement,²⁵ et toute la ville²⁶ est en joie²⁷ à la pensée²⁸ que¹³ même²⁹ l'Eglise³⁰, par définition³¹ gardienne³² de toutes les vertus,³³ cherche³⁴ à tirer,³⁵ elle aussi,³⁶ son petit profit³⁷ d'une mode³⁸ par ailleurs³⁹ tant décriée.⁴⁰

(Le Matin, 24 11. 1926.)

1 (la-vil)	mesto
2 [mesto v nemški Svici]	
3 (ʒpoz)	nalaga
imposer (ʒpozε)	naložiti
4 (ün taks)	taksa, pristojbina
	osebni davek
5 (o-fam)	ženskam
6 (ki)	ki, kateri, -e
7 (port)	nosijo
porter (porte)	nesti
8 (le-švö)	lasje; edn. le cheveu (lä-švö)
9 (kur)	kratki
10 (Žnev)	[mesto v francoski Švici, sedež Društva narodov]
11 [nemški švicarski dnevnik]	
12 (anöse)	javlja
annoncer (anöse)	naznaniti, objaviti
13 (kä)	oa
14 (a-ʒtrödöf)	je uvedl
introduire (ʒtrödöf)	r) uvesti, vr eijati
15 (ö-ʒpo)	navlada, davek, prim. 3
16 (kupe)	[po-]rezsti
17 (a-nef)	v resnic, v istini
18 (a-lökazjöp)	ob priliki
19 (logmatasjö)	zvišanje
20 (eklezjastik)	cerkveni
21 (ö-na-gratifje)	se je obdarilo, so obdarili
gratifier (gratifje)	obdariti
22 (spesjal)	posebna; m. spécial
23 (d-na-röjnera)	ne bo uničila
ruiner (röjnera)	uničiti
24 (pærson)	nič, ne, nikogar
25 (ærozms)	srečno, k sreči
m. heureux (æro)	srečen
Ž. heureuse (æroz)	srečna

26 (tut-la-v l)	vse mesto
m. tout (tu)	ves, cel
27 (e-lx žwa)	je v veselju, se raduje
28 (pæse)	misel
29 (mæm)	celo
30 (le gliz)	cerk v
31 (definisjö)	določitev pojma, definicija; odločitev cerkvenega koncila
32 (gardjen)	varuhin a
m. gardi n (gardj)	čuvaj, varuh
33 (tut-le-vertil)	vse čednos ¹ , vse kreposti
34 (šærš)	išče, skuša
chercher (šærše)	iskati
35 (tire)	[iz-] vleči, potegniti
36 (d-osi)	ona tudi
37 (pæti-pröfi)	majhen dobiček
38 (ün-möd)	modi
39 (pa-rajæc)	drugje, v drugih krajih
40 (tä-dækrie)	toliko razvпита
décrier (dekrie)	razvpititi

23

Le football¹ américain² a fait³ neuf victimes⁵ en 1926⁶.

La saison⁷ de football américain qui⁸, par sa brutalité⁹ et sa violence¹⁰, n'a¹¹ aucun¹² rapport¹³ avec¹⁴ le football et le rugby¹⁵ européens¹⁶, vient de prendre¹⁷ fin¹⁸. On compte¹⁹ les morts²⁰ et les blessés²¹.

Neuf décès²², 200 blessés graves²³, te²⁴ est le bilan²⁵, pour 1926, du jeu²⁶ pratiqué²⁷ par les universités²⁸ et par les professionnels²⁹. Sur ces 200 blessés, 50 ont dû³⁰ être amputés³¹ d'un bras³² ou d'une jambe³³.

L'an³⁴ dernier³⁵, on avait enregistré³⁶ vingt décès³⁷, mais³⁸ le nombre³⁹ des blessés²¹ était³⁹ beaucoup⁴⁰ moins important⁴¹ que⁴² cette année⁴³.

On sait⁴⁴ que⁴⁵ ce sport⁴⁶ brutal⁴⁷ et peu⁴⁸ athlétique⁴⁹ n'est autorisé que⁵⁰ dans les universités et chez⁵¹ les professionnels. Si⁵² tous⁵³ les Etats-Unis⁵⁴ se mettaient⁵⁵ à jouer⁵⁶ ce football américain, ce sera t⁵⁷ une belle⁵⁸ boucherie⁵⁹!

(Le Matin, 30. 11. 1926.)

1 (futb l)	[angl. beseda] nogomet
2 (amerikj)	ameriški
3 (af)	je napra. il napraviti
4 (noei)	devel
5 (viktim) ž.	žrtve
6 (diz-næf-sæ v ʒt-sis)	

7 (sɛzɔ̃)	letni čas, sezija
8 (ki)	ki, kateri, a
9 (br̥ʉtalite)	irovost, brutalnost
10 (vjɔ̃lãs)	nas imost
11 (na) [ˌkrajʃãno iz: ne a] n ma	
12 (okö) m.	nobei
Ž. aucune (okün)	
13 (raucɔr)	zveza, odnošaj
14 (avik)	s, z
15 (ragbɔ)	[angl. beseda, se izgovarja tudi francosko: rügbi] kombiniran igrig in rokomet
16 (æɔ̃ɔeʃ)	evropski
Ž. européenne (æɔ̃ɔeɓen)	
17 (vjɔ̃ dã-prãdr)	pride vzeti, je ravnokar vzel
18 (fã) Ž.	konec
19 (õ kõt)	štejejo (se)
20 (comp̃ter (kõte)	šet
21 (mãr)	mrtveci
22 (blãs)	ranjeoci
23 (des) m.	smrtni slucaji
24 (gã)	težki
25 (tã)	tak, takšen
Ž. telle (tã)	
26 (bã)	bilaica, sklepni račun
27 (dũ-zõ)	[od] igre
(pratike)	vršen; ki jo vršijo; ki je v navadi
pratiquer (pratike)	vršiti
28 (ünivãrite) Ž.	univerze, vseučilšca
29 (pɔ̃ãsjõnãl)	poklicni sportniki
30 (õdũ-t.)	so morali biti
devoir (dãvwar)	morati
31 (ãpũte)	amputirani, so jim morali odrezati
32 (ãpũter (ãpũte)	odrezati ud
33 (pãrã)	roka [od rame do zapestja]
34 (ãb)	noga
35 (ã) m.	leta
36 (dãrãje)	zadnji } lansko leto
Ž. dernière (dãrnãr)	
37 (õnavã-tãrãzãstre)	so bili vknjižili, se je bilo javilo
enregistrer (ãrãzãstre)	vknjižiti
38 (mã)	toda
39 (nõbr)	število
40 (etã)	je bil, -a
41 (buku)	mного
42 (mwã-zãpõrtã)	man; važen; manjši
43 (k)	kot, kakor
44 (sã tãne)	to leto
45 (õ-se)	ve, se, znano je
46 (ã)	da
47 (spõr) m.	sport
48 (bũtal)	brutalen, sirov
49 (õ)	malo
50 (ãtletik)	atletsk
51 (ã-tõtrãize-kã)	[ni odobren kot], je dovoljen samo
autoriser (õtrãize)	odobrit
52 (šã)	[se rabi samo pri osebaj] pr
53 (sã)	ako, če
54 (u)	vsi, vse

54 (le-zeta-zũni)	Zedinjene države
55 (sã-mãtã)	bi začeli, -e
se mettre à (sã-mãtrã) zač. ti	
56 (žã)	igrati
57 (sã sãrã)	to bi bil, -a, -o
58 (bãl) Ž.	lepa
m. bãl (bãl)	pred samoglasnikom
beau (hõ)	prei soglasnikom
59 (buãri)	mesnica; klanje

Razlaga.

14.) Deležnik preteklega časa, participe passé (partisip pase),

1. glagolske vrste se končuje na -é:	
quitté (kite)	zapustil; zapuščen
dérobbé (derobe)	ukradel; ukraden
arrivé (arive)	prišel
acheté (ãšte)	kupil; kupljen
tombé (tõbe)	padel

Kot je iz primerov razvidno, ima francoščina za tvorni in trpni pretekli deležnik eno samo skupno obliko.

Deležnik pomožnikov: eu, (ã) imel; od avoir; été (ete) bil; od être.

15.) Sestavljeni pretekli čas, passé composé (pase kãpoze),

je sestavljen iz sedanjika pomožnega glagola (avoir ali être) in iz deležnika preteklega časa:

j'ai déclaré (že-deklare)	jaz sem izjavil
tu as " (tãa-deklare)	ti si "
il a " (ila-deklare)	on je "
nous avons déclaré (nu-zavõ-deklare)	mi smo izjavili
vous avez déclaré (vu-zave-deklare)	vi ste izjavili
ils ont déclaré (il-zõ-deklare)	oni so izjavili
je suis arrivé (žã-sũi-zarive)	jaz sem prišel
tu es arrivé (tuã-zarive)	ti si prišel
il est arrivé (ilã-tarive)	on je prišel
nous sommes arrivés (nusõm-zarive)	mi smo prišli
vous êtes arrivés (vuzãt-zarive)	vi ste prišli
ils sont arrivés (ilõõ-tarive)	oni so prišli